מדריך לניסוח חקיקה

אייר התשס״ח

יוני 2008

מחלקת נוסח החוק

משרד המשפטים

פתח דבר

למלאכת הניסוח של דבר חקיקה חשיבות רבה. על המנסח להקפיד על דיוקה של הלשון ועל הגיונו של הנוסח, כך שהנוסח שיעמיד יהיה פשוט, ברור וקוהרנטי, יתאים להסדרים דומים הקיימים בחקיקה אחרת, ויבטא וישקף נכונה את כוונת המחוקק.

מורכבות מלאכתו של הנסח הפרלמנטרי תומצתה בשיר אנגלי יפה אשר פורסם בספר שירים סטיריים על המשפט בשם (1947) Poetic Justice By J.P.C :

THE PARLIAMENTARY DRAFTSMAN

I'm the Parliamentary Draftsman,
I compose the country's laws,
And of half the litigation
I'm undoubtedly the cause.
I employ a kind of English
Which is hard to understand;
Though the purists do not like it,
All the lawyers think it's grand.

I'm the Parliamentary Draftsman,
And my sentences are long;
They are full of inconsistencies
Grammatically wrong.
I put Parliamentary wishes
In to language of my own,
And though no one understands them
They're expected to be known.

I compose in a tradition
Which was founded in the past,
And I'm frankly rather puzzled
As to how it came to last.
But the civil Service use it,
And they like it at the Bar;
For it helps to show the laity
What clever chaps they are.

I'm the Parliamentary Draftsman
And my meanings are not clear,
And though words are merely language
I have made them my career.
I admit my kind of English
Is inclined to be involved—
But I think it's even more so
When judicially solved.

I'm the Parliamentary Draftsman,
And they tell me it's a fact
That I often make a muddle
Of a simple little Act.
I'm a target for the critics,
And they take me in their stride—
0h how nice to be a critic
Of a job you've never tried.

מדריך זה נועד לשימושם של משפטנים במשרדי הממשלה ולכל מי שעוסק בניסוח חקיקה, כדי לסייע להם בנפתולי הליך ההכנה והניסוח של הצעות חוק וחוקים וכדי לייעל ולשפר את תהליך העבודה בניסוח החקיקה.

המדריך מעלה על הכתב חלק נכבד מן ה"תורה שבעל פה" של מחלקת נוסח החוק במשרד המשפטים. המדריך כולל, בשלב ראשון, את העקרונות המנחים והכללים המרכזיים בניסוח חקיקה. בעתיד, הכוונה להוסיף למדריך הוראות והנחיות נוספות שיתייחסו לנושאי רוחב בחקיקה, ויקבעו, בין השאר, "תבניות חקיקה" בנושאים אלה, וכן להוסיף הנחיות בעניני לשון ושימוש במינוחים.

תודה **למר יהושע שופמן, לגב' לבנת משיח, לגב' איילת גאדי, לגב' רביד דקל, לגב' יפעת רווה, ולמר יצחק גורדון, ממשרד המשפטים** וכן **לגב' דפנה ברנאי מהלשכה המשפטית בכנסת,** על הערותיהם למדריך.

תודה גם **לגב' ארבל אסטרחן מהלשכה המשפטית בכנסת** שהמדריך להכנת הצעות חוק שהכינה לעוזרים הפרלמנטרים בכנסת היה לעזר ושימש בסיס בהכנת מדריך זה, **לגב' טלי רוה, ממחלקת נוסח החוק במשרד המשפטים** שסייעה בכתיבת המדריך, **לגב' דניאלה כהן עורכת "רשומות"** שכתבה את הפרק שעניינו הוראות לשון ושימוש במונחים, ולגב' **נגה ענתבי** שעמדה בראש מחלקת נוסח החוק, והטמיעה במחלקה את עקרונות הניסוח.

טל גיז

ראש תחום (נוסח החוק)
משרד המשפטים

תוכן העניינים

עמוד

1. תקציר הליכי החקיקה של הצעת חוק ממשלתית 1

2. סוגי הצעות חוק 3

3. מבנה הצעת חוק וסעיפים שכיחים 3

3.1 שם הצעת החוק 3

3.1.1 הצעה לחוק חדש 3

3.1.2 הצעה לחוק מתקן 4

3.1.3 הצעה לתיקון הפקודה 5

3.1.4 הצעה לחוק-יסוד 5

3.1.5 הצעה לתיקון חוק-יסוד 5

3.1.6 הצעה להוראת שעה 5

3.1.7 הצעה לתיקון מקביל של מספר חוקים 5

3.2 חלוקה לסעיפים, לסעיפים קטנים ולפסקאות, ומספורם 6

3.3 חלוקה לפרקים ולסימנים 6

3.4 כותרות שוליים 7

3.4.1 הצעה לחוק חדש 7

3.4.2 הצעה לחוק מתקן 8

3.4.3 תיקון עקיף 8

3.5 מטרת החוק 9

3.6 הגדרות 9

3.7 עונשין 10

3.7.1 היסוד העובדתי 10

3.7.2 היסוד הנפשי 10

3.7.3 הענישה 12

3.7.4 אין עונשין למפרע 12

3.8 שמירת דינים 12

3.9 תחולה על המדינה 13

3.10 ביצוע ותקנות 13

3.11 תיקון עקיף 14

3.12 תחילה 15

3.13 תחולה 16

3.14 תחילה ותחולה במשולב 17

3.15 הוראת מעבר 17

3.16 תוספת 18

4. הצעה לתיקון מקביל של מספר חוקים 19

5. הוראת שעה 20

5.1 כללי 20

5.2 קביעת חוק חדש כהוראת שעה 20

5.3 קביעת תיקונים בחקיקה קיימת כהוראת שעה 21

6. הצעה לביטול חוק 22

7. הנחיות לניסוח הוראות תיקון של חקיקה קיימת 22

7.1 כללי 22

7.2 שם הצעת חוק מתקן 24

7.3 הפניה לחוק שאותו מבקשים לתקן (״החוק העיקרי״) 24

7.4 סעיפי החוק המתקן 24

7.5 כותרות שוליים בחוק המתקן 25

7.6 תיקון שם של חוק 25

7.7	**החלפת ביטוי חוזר לאורך החוק**	25
7.8	**תיקון או החלפה של כותרת שוליים**	26
7.9	**תיקון , הוספה, מחיקה או החלפה של הגדרה**	26
7.9.1	תיקון הגדרה	26
7.9.2	הוספת הגדרה	26
7.9.3	מחיקת הגדרה	27
7.9.4	החלפת הגדרה	27
7.10	**תיקון תוכן הסעיף**	27
7.10.1	החלפת מילים בסעיף	27
7.10.2	הוספת מילים לסעיף	27
7.10.3	מחיקת מילים מסעיף	28
7.10.4	החלפה, הוספה או מחיקה של ביטוי חוזר	28
7.10.5	החלפת סעיף קטן או פסקה	28
7.10.6	הוספת סעיף קטן או פסקה	29
7.10.7	ביטול סעיף קטן או מחיקת פסקה	30
7.10.8	תיקונים שלובים בסעיף אחד	31
7.11	**החלפת סעיף,סימן או פרק**	31
7.12	**הוספת סעיף,סימן או פרק**	31
7.13	**ביטול סעיף,סימן או פרק**	32
7.14	**הוספה, תיקון או ביטול של תוספת**	33
7.14.1	הוספת תוספת	33
7.14.2	תיקון תוספת	33
7.14.3	ביטול תוספת	33
8.	**הוראות לשון ושימוש במונחים**	**34**
8.1	**כללי פיסוק**	34
8.2	**שיטת הכתיב**	35
8.3	**שימוש בביטויים במונחים ובצירופי מילים**	35
8.4	**הוראות שונות**	38

9. שונות 39

9.1 מראה מקום ואזכור של חוקים ופקודות 39

9.2 תיקוני חקיקת משנה 40

9.3 ציון מקוצר של חיקוקים חוזרים 40

9.4 שימושים במונחים רישה, סיפה 40

9.5 הסמכה להתקנת "תקנות", "כללים" או "צווים" 41

9.6 הוראות מפקודת הפרשנות ומחוק הפרשנות 41

10. דברי הסבר 43

11. תיקון טעות 44

12. נוסח חדש ונוסח משולב 45

13. נושאי רוחב בחקיקה 45

13.1 עבירות הפוסלות אדם לכהונה, לעיסוק או לתפקיד 45

13.2 קביעת חובת פיקוח לנושאי משרה בתאגיד – שהפרתה עבירה פלילית 46

1. תקציר הליכי החקיקה של הצעת חוק ממשלתית

החלטה על הכנת הצעת חוק במשרד ממשלתי או ביחידת סמך

↓

עיבוד הצעה הכוללת את נוסח החוק או התיקון המוצע ודברי הסבר

↓

הפצת תזכיר

↓

קבלת הערות לתזכיר

↓

גיבוש טיוטת חוק המשלבת את ההערות המקובלות על המשרד הממשלתי המציע, תוך פירוט הסתייגויות משרדי הממשלה שנותרו על כנן

↓

הגשת טיוטת החוק לאישור ועדת השרים לענייני חקיקה, לאחר שהיועץ המשפטי לממשלה או נציגו סמך את ידו על ההצעה מבחינה משפטית ולאחר קבלת התייחסות אגף התקציבים במשרד האוצר

↓

אישור ועדת השרים לענייני חקיקה לטיוטת החוק

↓

פרסום הצעת החוק ברשומות, בקובץ הצעות החוק של הממשלה

☜ ככלל מן הראוי שהמשרד הממשלתי יוזם הצעת החוק יפנה למחלקת נוסח החוק במשרד המשפטים כדי לגבש את נוסח ההצעה, לאחר גיבוש טיוטת החוק ולפני הגשתה לוועדת השרים לענייני חקיקה. כך, אם יתעוררו שאלות מהותיות במהלך הניסוח ויידרש שינוי ענייני של הצעת החוק, יהיה אפשר לעשות זאת בלא קושי ולהביא לאישור ועדת השרים נוסח מגובש המוכן לפרסום ברשומות.

☜ במקרים דחופים או כאשר העומס במחלקת נוסח החוק רב, ניתן להעביר את נוסח טיוטת החוק לאישור ועדת השרים לענייני חקיקה, לפני הכנת הנוסח, ולהביאה למחלקת נוסח החוק לאחר אישורה בוועדת השרים. במקרה כזה לא יתאפשר, בשלב הניסוח, שינוי מהותי של ההצעה, החורג מהחלטת ועדת השרים. שינוי כזה יצריך הבאה מחדש של ההצעה לאישור ועדת השרים.

- לאחר אישור ההצעה בוועדת השרים לענייני חקיקה, על היועץ המשפטי של המשרד המציע או נציגו לשלוח את ההצעה למחלקת נוסח החוק בדואר אלקטרוני (מייל) ובדואר רגיל, בצירוף עותק מפרוטוקול החלטת ועדת השרים לענייני חקיקה, ובצירוף מכתב לוואי המבקש את פרסום ההצעה בקובץ הצעות החוק של הממשלה.
- ההצעה תישלח למחלקת נוסח החוק מוקלדת בתבנית החקיקה האחידה שהוכנה להקלדת הצעות חוק וחוקים, והמשמשת הן את הממשלה והן את הכנסת. את התבנית וכן את חוברת ההדרכה לשימוש בתבנית ומצגת בעניין אפשר למצוא באתר משרד המשפטים

  בכתובת: http://www.justice.gov.il/mojheb/Reshumot/Templates

  או בכתובת מקוצרת: http://tavnit.justice.gov.il

- נציגי המשרד הממשלתי המציע יעבדו בשיתוף פעולה עם נציגי מחלקת נוסח החוק לצורך גיבוש נוסח ההצעה ופרסומה בקובץ הצעות החוק.
- את הצעת החוק ניתן לפרסם בקובץ הצעות החוק, רק לאחר שתקבל תוקף של החלטת ממשלה, כלומר בחלוף שבועיים לפחות ממועד אישורה בוועדת השרים, אם לא הוגש בתקופה זו ערר על החלטת הוועדה. במקרים דחופים יכולה הממשלה להסמיך מראש את ועדת השרים לאשר את הצעת החוק על דעת הממשלה, או לאשר את החלטת ועדת שרים אחרי אישור ההצעה בידי הוועדה.
- את הפרסום של הצעת החוק ברשומות ניתן למצוא באתר האינטרנט של רשומות. האתר שהושק בחודש ספטמבר 2005 כולל את הפרסומים ב"רשומות" שאותם עורכת ומביאה לדפוס מחלקת הרשומות במשרד המשפטים, ובהם הצעות חוק - הממשלה, ספר החוקים, קובצי התקנות לסוגיהם וילקוט הפרסומים. האתר מתעדכן בצורה שוטפת ביום הפרסום או למחרתו.

  כתובת אתר הרשומות: http://www.justice.gov.il/MOJHeb/Reshumot

  הכתובת המקוצרת: http://reshumot.justice.gov.il

- לעניין הליכי החקיקה של הצעת חוק ממשלתית ראו גם:
  - תקנון הממשלה (במיוחד פרק ו'), המופיע באתר האינטרנט של משרד ראש הממשלה, בקישור הבא: http://www.pmo.gov.il/PMO/Government/Documents/takanongov.htm
  - תקנון הכנסת (במיוחד פרק שביעי בחלק ב'), המופיע באתר האינטרנט של הכנסת, בקישור הבא: http://www.knesset.gov.il/rules/heb/template.asp

2. סוגי הצעות חוק

- **הצעה לחקיקה חדשה**

הצעה להוספת חוק-יסוד חדש או חוק חדש לספר החוקים, לרבות חוק חדש שיחליף חוק קיים.

- **הצעה לתיקון חקיקה קיימת**

הצעה לתיקון חוק-יסוד, חוק, פקודה או הוראת שעה.

- **הצעה להוראת שעה**

הצעה לקביעת הוראה שתוקפה מוגבל בזמן, ושהיא אחת מאלה:

- הוראה חדשה, שאינה מתקנת חוק קיים;
- הוראה המתקנת (לתקופה מוגבלת בזמן) חוק קיים.

3. מבנה הצעת חוק וסעיפים שכיחים

3.1 שם הצעת החוק

שם החוק בא לתת כותרת כללית, מדויקת ככל האפשר, לנושא החוק.

כל עוד לא התקבל החוק בקריאה שלישית בכנסת מדובר בהצעת חוק, ויש לציין זאת בשם.

3.1.1 הצעה לחוק חדש

הצעת חוק שם החוק, שנה עברית נוכחית-שנה לועזית נוכחית

☜ את השנה העברית יש לרשום במלואה, כולל האות "ה" בראשיתה.

דוגמאות:

- הצעת חוק זכות יוצרים, התשס"ה-2005
- הצעת חוק תובענות ייצוגיות, התשס"ו-2006

☜ לעתים אפשר לעשות שימוש בסוגריים בשמו של החוק. הדבר נהוג בעיקר לשם הבחנה בין חוקים שונים העוסקים בהיבטים שונים של נושא רחב משותף.

דוגמאות:

- חוק הפיקוח על שירותים פיננסיים (ביטוח),התשמ"א-1981.
- חוק הפיקוח על שירותים פיננסיים(קופות גמל), התשס"ה-2005.
- חוק הפיקוח על שירותים פיננסיים (עיסוק בייעוץ ובשיווק פנסיוני),התשס"ה-2005.

3.1.2 הצעה לחוק מתקן

הצעת חוק שם החוק שאותו מתקנים (תיקון מס'---) (מהות התיקון), שנה עברית נוכחית - שנה לועזית נוכחית

- בתיקון לחוק יינתן לחוק המתקן שם כשם החוק המתוקן ובסוגריים יצוין "תיקון".

- אין לציין בשם הצעת החוק את השנה שבה התקבל החוק המקורי שאותו באים לתקן.

- אם הצעת החוק היא לתיקון חוק שהוא נוסח משולב, אין לציין בשם הצעת החוק "[נוסח משולב]". ***לדוגמה***: הצעה לתיקון חוק הביטוח הלאומי [נוסח משולב], התשנ"ה-1995 תיקרא כך: "הצעת חוק הביטוח הלאומי (תיקון מס' 30), התשס"ו-2006".

- הצעות החוק ממוספרות על ידי מערכת רשומות במספור רב שנתי. אם הצעת החוק היא הצעה ראשונה לתיקונו של חוק מסוים ייכתב בשם הצעת החוק "(תיקון)", בלי לציין שמדובר בהצעת תיקון מס' 1. בהצעת תיקון נוספת לאותו חוק יצוין בסוגריים גם המספר הסידורי של הצעת התיקון כלומר "(תיקון מס' 2)" וכן הלאה. מספר התיקון המוצע אשר יופיע ברשומות בשם הצעת החוק יינתן בידי מערכת רשומות בעת הפרסום, לפי מצב הדברים באותה עת.
בתזכיר החוק ובטיוטת החוק אין מקום למספור אלא לציון מהות התיקון, ***לדוגמה:***
הצעת חוק הביטוח הלאומי (תיקון - מענק לידה), התשס"ז-2006.

- אם התיקון המוצע עוסק בנושא מסוים רצוי לציין גם בשם הצעת החוק כפי שיפורסם ברשומות את מהות התיקון, בסוגריים. אם הצעת החוק כוללת תיקונים שונים שאינם עוסקים בנושא משותף, אין צורך לציין בשם החוק את מהות התיקון (אין צורך לציין לדוגמה כי המדובר ב"(תיקונים שונים)").

דוגמאות:

- הצעת חוק ערבויות מטעם המדינה (תיקון), התשס"ה- 2005.
- הצעת חוק הגנת הצרכן (תיקון מס' 18), התשס"ו-2005.
- הצעת חוק הביטוח הלאומי (תיקון מס' 86)(מענק לימודים), התשס"ו-2005.

- לעתים החוק שאותו רוצים לתקן הוא בעצמו תיקון - למשל כשרוצים לתקן את הוראות התחילה או התחולה שבו, או כשרוצים לתקנו לפני שנכנס לתוקף ושולב בחוק העיקרי. במקרה כזה יש לציין זאת בשם הצעת החוק.

דוגמאות:

- הצעת חוק אימוץ ילדים (תיקון מס' 2) (תיקון), התש"ס-2000
- הצעת חוק לתיקון פקודת מס הכנסה (מס'132)(תיקון), התשס"ג-2002

3.1.3 הצעה לתיקון פקודה

הצעת חוק לתיקון פקודת שם הפקודה (מס' __)(מהות התיקון), שנה עברית נוכחית-שנה לועזית נוכחית

- אם התיקון המוצע הוא לפקודה, המילה "לתיקון" תופיע בתחילת שם הצעת החוק מחוץ לסוגריים ואילו מספר התיקון יופיע בסוגריים.

- אם התיקון המוצע הוא לנוסח חדש של פקודה אין צורך לציין בשם הצעת החוק "[נוסח חדש]". לדוגמה: הצעת חוק לתיקון פקודת בתי הסוהר (מס' 33), התשס"ה-2005.

3.1.4 הצעה לחוק-יסוד

הצעת חוק-יסוד: שם החוק

- בשם חוק-יסוד אין לציין את השנה.

- אחרי המילים "חוק-יסוד" יבואו נקודתיים ":", (בשונה מחוק "רגיל").

- המילים חוק-יסוד נכתבות במקף ביניהן.

דוגמה:

- הצעת חוק-יסוד: החקיקה

3.1.5 הצעה לתיקון חוק-יסוד

הצעת חוק-יסוד: שם החוק (תיקון מס'__)(מהות התיקון)

דוגמאות:

- הצעת חוק-יסוד: השפיטה (תיקון מס' ___) (דיון נוסף).
- הצעת חוק-יסוד: הממשלה (תיקון מס'___) (מספר חברי הממשלה).

3.1.6 הצעה להוראת שעה

לעניין שם הצעה להוראת שעה, ראו סעיף 5

3.1.7 הצעה לתיקון מקביל של מספר חוקים

לעניין שם הצעה לתיקון מקביל של מספר חוקים, ראו סעיף 4

3.2 חלוקה לסעיפים, לסעיפים קטנים ולפסקאות, וסימונם

כל הצעת חוק, גם הצעה בעלת סעיף אחד, יש לחלק לסעיפים ממוספרים, החל ב-"1", וכל סעיף ייוחד לנושא אחר בהצעת החוק .

- המספור הניתן לסעיפים, רץ מתחילת הצעת החוק ועד סופה, ואין למספר את הסעיפים מחדש בכל חלק, פרק או סימן.
- אם סעיף המסדיר נושא מסוים עוסק בכמה עניינים רצוי לחלקו לסעיפים קטנים ולייחד לכל עניין סעיף קטן. סעיפים קטנים יסומנו "(א),"(ב)","(ג)" וכו' .
- לעתים הסעיף או הסעיף קטן בא לפרט כמה עניינים שיש בהם מן המשותף, במקרה כזה ניתן לחלקו לפסקאות (שיסומנו "(1)", "(2)", "(3)" וכו') ואף לפסקאות משנה (שיסומנו "(א),"(ב)","(ג)" וכו'), שלהן פתיח משותף (רישה).
- כאשר סעיף מפוצל לסעיפים קטנים, לפסקאות ולפסקאות משנה, הסימון יהיה לסירוגין - אותיות, מספרים, אותיות וחוזר חלילה. לעניין זה יש לשים לב כי במקרה שבו בסעיף ראשי יש רישה ואחריה פירוט של רשימת עניינים, פרטי הרשימה ייכתבו כפסקאות והן יסומנו במספרים ((1), (2), (3) וכו'..)

דוגמאות:

- סעיף 2 לחוק הסדרת העיסוק בייצוג על ידי יועצי מס, התשס"ה-2005 :

"2. השר יקים מועצת יועצי מס מייצגים שתמנה תשעה חברים (בחוק זה - המועצה), ואלה חבריה :

(1) נציג שימנה השר והוא יהיה היושב ראש ;

(2) מנהל רשות המסים בישראל או אחד מסגניו ;

(3) סגן מנהל רשות המסים המופקד על נושא יועצי המס המייצגים ;

(4)..."

- סעיף 9ב לחוק למניעת מפגעים, התשכ"א-1961 :

"9ב. (א) לשם פיקוח על ביצוע הוראות לפי חוק זה, רשאי מפקח להיכנס לכל מקום, בכל עת סבירה, ובלבד שלא ייכנס -

(1) למקום המשמש למגורים, אלא על פי צו של בית משפט ;

(2) למקום המוחזק על ידי מערכת הביטחון, אלא ברשות שר הביטחון או מי שהוא הסמיך לעניין זה.

(ב) לשם גילוי עבירה לפי חוק זה יהיו למפקח סמכויות חקירה המסורות לקצין משטרה...."

3.3 חלוקה לפרקים ולסימנים

כאשר החוק המוצע קצר, די בכותרות השוליים כדי להקל על ההתמצאות בו. הוא הדין בחוק שאינו קצר ביותר אך הנושא שבו הוא דן הוא אחיד ומגובש, וחלוקתו לפרקים היא מלאכותית. אך בחוקים ארוכים ובחוקים הדנים בכמה נושאים או נושאי משנה החלוקה לפרקים מקלה על ההבנה וההתמצאות.

אם מספר הסעיפים גדול במיוחד יש לשקול אם, נוסף על חלוקתו לפרקים, ראוי לחלקו חלוקה נוספת. כך למשל חוק גנים לאומיים, שמורות טבע, אתרים לאומיים ואתרי הנצחה, התשנ"ח-1998 מחולק ל"פרקים" ל"סימנים" ול"סעיפים".

- פרקים, ככלל, יסומנו בסדר רץ מתחילת הצעת החוק ועד סופה: "פרק א'", "פרק ב'" "פרק ג'" וכך הלאה, ולצד הסימון תופיע כותרת שתתאר בקצרה את תוכנו של הפרק.

- הפרק הראשון יכלול על פי רוב את סעיף המטרה של החוק (ככל שישנו), את סעיף ההגדרות וכן עקרונות כלליים אחרים. פעמים רבות כותרתו של פרק זה תהיה "הגדרות" או "פרשנות".

- סימנים יסומנו ככלל באותיות, מתחילת הפרק ועד סופו: "סימן א'", "סימן ב'" "סימן ג'" וכך הלאה , ובכל פרק יחל סימונם מחדש. לצד הסימון תופיע כותרת שתתאר בקצרה את תוכנו של הסימן.

- בהצעת חוק רחבת היקף ניתן לשקול גם חלוקה לחלקים: "חלק ראשון", "חלק שני" וכך הלאה. במקרה כזה כל חלק יכלול כמה פרקים שימוספרו בסדר רץ מתחילת החלק ועד סופו. כך לדוגמה חוק החברות, התשנ"ט-1999, מחולק ל"חלקים", ל"פרקים", ל"סימנים" ול-"סעיפים".

- חלוקה לפרקים תיתכן גם בחוק מתקן. כך לדוגמה חוק ההסדרים במשק המדינה מחולק לפרקים שונים לפי נושאי התיקון: פרק שעניינו רשויות מקומיות, פרק שעניינו ביטוח לאומי וכו'.

3.4 כותרות שוליים

3.4.1 הצעה לחוק חדש

לצד כל סעיף בהצעת החוק, תופיע כותרת שוליים המגדירה את נושא הסעיף.

דוגמאות:

- סעיף 13 לחוק הסדרת העיסוק בייצוג על ידי יועצי מס, התשס"ה-2005:

"עונשין 13. העושה אחד מאלה, דינו - מאסר שנה או קנס כאמור בסעיף 61(א)(3) לחוק העונשין, התשל"ז-1977 (בחוק זה - חוק העונשין):

(1)...

(2)..."

- סעיף 32 לחוק הנהיגה הספורטיבית, התשס"ו-2005:

"אגרות 32. השר רשאי, בהסכמת שר האוצר ובאישור ועדת הכספים של הכנסת, לקבוע אגרה בעד הגשת בקשה לרישיון לפי חוק זה או לחידושו, וכן בעד הסמכה להיות מדריך או מאמן לנהיגה ספורטיבית לפי הוראות סעיף 10."

- מטרתן של כותרות השוליים של סעיפי החוק לאפשר למי שמחפש נושא מסוים בחוק לאתר במהירות ובקלות את הסעיף שבו נדון אותו נושא. מכאן שעל כותרות השוליים להיות קצרות, פשוטות ומדויקות.

- יש לזכור כי כותרות השוליים מהוות חלק מן החוק ועל כן יכולה להיות להן חשיבות בעת פירוש החוק. משום כך יש להקפיד שלא תשתמע מהן משמעות שאינה עולה בקנה אחד עם ההוראות המהותיות שנקבעו בסעיפי החוק.

☜ מכיוון שכותרת השוליים נועדה להקל על ההתמצאות בסעיפי החוק השונים, חשוב שלא יהיו באותו חוק סעיפים שונים שלהם כותרת שוליים זהה. על כותרת השוליים להבליט דווקא את ההבדל בין הסעיפים השונים. לדוגמה בחוק הנהיגה הספורטיבית, התשס"ו-2005, בפרק ג' שכותרתו "רישוי" , סעיף 6 כותרתו "רישיון כלי תחרותי", סעיף 7 כותרתו "רישיון לנהיגה ספורטיבית" וסעיף 8 כותרתו "רישיון למסלול מירוץ קבוע" - כותרות שוליים אלה מייחדות את הנושא שבו דן כל סעיף ומבליטות את ההבדל ביניהם.

חריג אפשרי לכלל האמור הוא כאשר ישנה בחוק חלוקה לפרקים או לסימנים. במקרה כזה ניתן להשתמש בפרקים או בסימנים השונים, בכותרות שוליים זהות, כאשר שם הפרק או הסימן הוא המבהיר את ההבדל. לדוגמה: בפרק ב' לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד-1984, יש כמה כותרות שוליים זהות, כגון "מקום מושב ואיזור שיפוט", "השופטים" "ההרכב", "הסמכות" אך זאת פעם בסימן שכותרתו "בתי משפט מחוזיים" ופעם בסימן שכותרתו "בתי משפט השלום".

☜ ישנן כותרות שוליים המופיעות בחוקים רבים כגון "הגדרות", "עונשין", "ביצוע ותקנות", "תחילה", "הוראות מעבר" וכו' - כאשר בחוקים שונים ישנן הוראות מסוג דומה רצוי לשמור על אחידות כותרות השוליים של אותן הוראות, ובכך להקל על ההתמצאות בסעיפי החוק השונים.

3.4.2 <u>הצעה לחוק מתקן</u>

כותרות שוליים של סעיפי חוק מתקן אינן מתארות את מהות התיקון אלא מציינות את מספר הסעיף בחוק העיקרי שאותו מתקנים ואת סוג התיקון - הוספה, החלפה, תיקון או ביטול. (לעניין הנחיות לניסוח הוראות התיקון ראו סעיף 7).

☜ כותרת השוליים תנקוב בשם הסעיף העיקרי שאותו מתקנים, **ואין לציין בה סעיפים קטנים או פסקאות.**

<u>דוגמה:</u>

תיקון סעיף 15 ***(ולא ביטול סעיף 15(א))***	1.	בסעיף 15 לחוק העיקרי, סעיף קטן (א) - בטל.
תיקון סעיף 1 ***ולא תיקון ההגדרה "הממונה")***	1.	בסעיף 1 לחוק העיקרי, בהגדרה "הממונה" הסיפה החל במילים "או אדם אחר" - תימחק.

3.4.3 <u>תיקון עקיף</u>

לעניין כותרת השוליים של תיקון עקיף ראו סעיף 3.11.

3.5 מטרת החוק

במקרים מיוחדים שבהם רוצים להגדיר במדויק את מטרות החוק המוצע, ניתן לקבוע, בתחילת החוק המוצע, סעיף מטרה המתאר בתמציתיות מטרות אלה.

☜ יש לזכור שסעיף המטרה משמש, בין השאר, לפירוש הוראות החוק, ועל כן יש לשקול את הצורך בהוספתו, ולהקפיד בניסוחו.

דוגמאות:

- **בחוק חדש**: סעיף 2 לחוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, התשנ"ח-1998:

"מטרה 2. חוק זה מטרתו להגן על כבודו וחירותו של אדם עם מוגבלות, ולעגן את זכותו להשתתפות שוויונית ופעילה בחברה בכל תחומי החיים, וכן לתת מענה הולם לצרכיו המיוחדים באופן שיאפשר לו לחיות את חייו בעצמאות מרבית, בפרטיות ובכבוד, תוך מיצוי מלוא יכולתו."

- **בחוק מתקן**: חוק איכות הסביבה (דרכי ענישה) (תיקוני חקיקה), התשנ"ז-1997:

"מטרת החוק 1. מטרתו של חוק זה, להגן ולשמור על איכות נאותה של הסביבה, למנוע פגיעה בסביבה ולהשיב את המצב לקדמותו במקרה של פגיעה, וזאת על ידי הגברת אמצעי האכיפה והחמרה בענישה בחמישה חוקים שענינם הגנה על הסביבה."

3.6 הגדרות

בהצעת חוק העושה שימוש חוזר במונחים מסוימים, נהוג לכתוב סעיף הגדרות אשר יגדיר מונחים אלה ויאפשר שימוש מקוצר בהם בהמשך החוק. במקרה זה ירוכזו ההגדרות בסעיף הראשון בהצעת החוק (או בסעיף השני - אם יש סעיף מטרה).
כאשר נעשה שימוש במונחים המוגדרים בפרק מסוים, בסימן מסוים או בסעיף מסוים, בלבד, ניתן לרכז את ההגדרות בראש אותו פרק, סימן או סעיף.

☜ ההגדרות יסודרו לפי סדר אלפביתי, בלי להתחשב בה' הידיעה.

☜ המונח המוגדר ייכתב במרכאות.

☜ לעתים קרובות ההגדרות מפנות למשמעותו של מונח מסוים בחוק אחר. במקרים אלה יש להבחין:

- אם המונח כבר הוגדר בחוק אחר ניתן להפנות לאותה הגדרה. כך אם המונח הוגדר בתחילתו של חוק אחר, בסעיף ההגדרות, ניתן לומר "כהגדרתו בחוק X", ואין צורך לציין את מספר הסעיף. אם המונח הוגדר בחוק אחר בסעיף שאינו סעיף ההגדרות של אותו חוק ניתן לומר: "כהגדרתו בסעיף Y לחוק X".

דוגמה: המונח "אמצעי שליטה" מוגדר בסעיף 1 לחוק התקשורת (בזק ושידורים), התשמ"ב-1982.
אם רוצים להפנות בחוק אחר למונח האמור יש לומר """אמצעי שליטה"- כהגדרתם בחוק התקשורת (בזק ושידורים), התשמ"ב-1982".

- אם המונח הוזכר בחוק אחר אך לא כהגדרה ממש, יש לומר "כמשמעותו בחוק X".

דוגמה: בסעיף 3(א) לחוק איסור הלבנת הון, התש"ס-2000, נקבע כי "העושה פעולה ברכוש, שהוא רכוש כאמור בפסקאות (1) עד (3)(בחוק זה - רכוש אסור)... דינו....". אם רוצים להפנות בחוק אחר למונח "רכוש אסור" יש לומר: """רכוש אסור" - כמשמעותו בסעיף 3(א) לחוק איסור הלבנת הון, התש"ס-2000".

- לעניין זה חשוב להדגיש את ההבדל בין הפניה להגדרה בחוק אחר לבין העתקת תוכן ההגדרה מחוק אחר. במקרה הראשון כל שינוי בהגדרה שבחוק האחר "יאומץ" במקביל גם בחוק שבו נמצאת ההפניה.

☜ יש להימנע מקביעת הוראה אופרטיבית, בהגדרה. כך למשל אין לקבוע בהגדרה "הוועדה" הוראה אופרטיבית שלפיה "השר ימנה ועדה שחבריה הם: .....". הוראה כזו צריכה להופיע בגוף החוק, ובהגדרה יש להפנות לסעיף המינוי ולומר "הוועדה שמונתה לפי סעיף X".

☜ בהקשר זה יש לקחת בחשבון את סעיף 3 לחוק הפרשנות, התשמ"א-1981 (להלן - חוק הפרשנות) הכולל רשימת הגדרות של ביטויים נפוצים, וכן את סעיף 34כד לחוק העונשין, התשל"ז-1977, הקובע הגדרות שכוחן יפה כלפי כלל החקיקה הפלילית. בשני המקרים מדובר בהגדרות שכוחן יפה אלא אם כן משתמעת כוונה אחרת בחוק הספציפי. בחוק שבו נעשה שימוש במונח במובן שונה מהגדרתו בחוק הפרשנות או בחוק העונשין, רצוי לכלול הגדרה מפורשת לאותו חוק.

3.7 עונשין

מטרת סעיף העונשין לקבוע את העונש המוטל על המפר הוראה מהוראות החוק. הפרת הוראת חוק המהווה עבירה מורכבת מיסוד עובדתי ומיסוד נפשי.

3.7.1 היסוד העובדתי בעבירה

כדי לעמוד בדרישות עקרון החוקיות, על הגדרת העבירה להיות מפורטת ברורה וחד משמעית ככל האפשר, ועל כן יש לנסח את סעיף העונשין בפירוט. ככלל אין להסתפק במינוח מהסוג "העובר על הוראות חוק זה" או "העובר על הוראות סעיף X". ניסוח כזה אינו ממלא תמיד אחר דרישת הבהירות והוודאות שכן לא ברור מלשונו מהו בדיוק המעשה האסור. כך, על פי רוב, אין לכתוב "העובר על תקנות לפי חוק זה" וכיו"ב, שכן בשלב החקיקה הראשית עדיין לא ידוע מה יהיה תוכן התקנות, וכמובן שבשלב זה אין אפשרות לקבוע בבירור את מהות העבירה שתיקבע בעתיד בתקנות.
לפיכך על סעיף העונשין לכלול את רשימת הסעיפים שהפרתם גוררת ענישה פלילית וכן את מרכיבי העבירה. ***לדוגמה***: אם רוצים להטיל עונש בשל אי קיום חובת דיווח הקבועה בחוק יש לכתוב: " מי שלא דיווח בהתאם להוראות סעיף X, דינו - ....."

3.7.2 היסוד הנפשי

היסוד הנפשי המאפיין את עושה העבירה בעת ביצוע העבירה מעיד על מידת המודעות שלו להתקיימות היסודות העובדתיים של העבירה. ככל שאין לעושה מודעות בפועל, אלא רק בכוח, מדובר ביסוד נפשי של רשלנות. המחשבה הפלילית מתאפיינת במודעות בפועל ואם היא מלווה גם ביחס חפצי להתקיימות תוצאה, מדובר ביסוד נפשי של כוונה מיוחדת.

ככל שהמודעות כלפי היסודות העובדתיים גבוהה יותר, יש בכך כדי להשליך על חומרת האשם של העושה, ולפיכך העונש על ביצוע העבירה יוחמר.

- סעיף 19 לחוק העונשין, התשל"ז-1977 (להלן - חוק העונשין) מעגן את הכלל שלפיו בכל עבירה נדרשת מחשבה פלילית (דהיינו, ככלל, מודעות לטיב המעשה, לקיום הנסיבות ולאפשרות גרימת תוצאות המעשה הנמנים עם פרטי העבירה (ראו סעיף 20 לחוק העונשין)). על כן, ככלל, כאשר קובעים עבירה, שהיסוד הנפשי הנדרש לה הוא מחשבה פלילית, אין צורך לכתוב את המילים "בזדון", "ביודעין" וכיו"ב. אם לא מגדירים את העבירה במפורש כעבירת רשלנות או אחריות קפידה, ההנחה היא כי מדובר בעבירה הדורשת מחשבה פלילית.

- בעבירת רשלנות יש לקבוע מפורשות בהגדרת העבירה כי רשלנות היא היסוד הנפשי הדרוש לשם התהוותה (ראו סעיף 19(1) לחוק העונשין). כפי שמציין סעיף 21 לחוק העונשין ניתן לקבוע כעבירות רשלנות רק עבירות מסוג חטא או עוון.

דוגמאות:

- סעיף 31א(ב) לחוק איסור הלבנת הון, התש"ס-2000:

"(ב) הגורם ברשלנות לגילוי מידע לאחר, בניגוד להוראות סעיף קטן (א), תוך הפרת הוראה מהוראות שנקבעו לאבטחת מידע לפי חוק זה.., דינו - מאסר שנה או קנס כאמור בסעיף 61(א)(2) לחוק העונשין."

- סעיף 84 לחוק משק הגז הטבעי, התשס"ב-2002:

"ההורס מיתקן גז או הפוגע בו, דינו - מאסר חמש שנים או הקנס האמור בסעיף 61(א)(4) לחוק העונשין; עשה כן ברשלנות, דינו - מאסר שישה חודשים או הקנס האמור בסעיף 61(א)(1) לחוק העונשין."

- בעבירה של אחריות קפידה, לאור סעיף 22(א) לחוק העונשין, יש לכתוב במפורש כי העבירה היא מסוג העבירות של אחריות קפידה או לציין כי היא אינה טעונה הוכחת מחשבה פלילית או רשלנות. עבירה של אחריות קפידה היא עבירה שבה לא צריכה התביעה להוכיח מחשבה פלילית או רשלנות, והנטל בנושא עובר לנאשם להוכיח שלא התרשל ועשה כל שניתן כדי למנוע את העבירה (סעיף 22(ב) לחוק העונשין). מדובר בדרך כלל ב"עבירות הסדר" דהיינו עבירות המסדירות תחומי חיים מסוימים (כגון תעבורה, דיני עבודה, איכות סביבה וכיוצא באלה) להבדיל מ"עבירות מטבע ברייתן" (כגון רצח או אונס). בעבירות אלו החשיבות היא בדרך כלל למניעה מוחלטת של המעשה וליצירת חובת זהירות מוגברת, למשל בשל הסיכון או הפגיעה האפשריים כתוצאה ממנו, ולכן יש פחות חשיבות ליסוד הנפשי של מבצע המעשה (המקרה היחיד שבו על התביעה להוכיח מחשבה פלילית או התרשלות בעבירות מסוג זה הוא כאשר מבקשים לדון אדם למאסר, וזאת לפי סעיף 22(ג) לחוק העונשין).

דוגמאות:

- סעיף 13(ו) לחוק שמירת הניקיון, התשמ"ד-1984:

"עבירה לפי סעיף זה היא מסוג העבירות של אחריות קפידה."

- סעיף 31א לחוק הגנת הפרטיות, התשמ"א-1981:

"עבירה לפי סעיף זה אינה טעונה הוכחת מחשבה פלילית או רשלנות."

3.7.3 **<u>הענישה</u>**

- כאשר קובעים את גובה הקנס, יש, ככלל, לעשות כן תוך הפניה לסעיף 61 לחוק העונשין כדי ששיעור הקנס יתעדכן אוטומטית בכל פעם שמעדכנים את השיעורים הנקובים בסעיף 61 לחוק העונשין. ככלל סעיף 61 האמור קובע סולם ענישה מקובל לקנסות ביחס לעונשי מאסר, ואולם אם מעוניינים לקבוע קנס גבוה מהשיעורים הנקובים בסעיף 61, ניתן לציין, לצד עונש המאסר, את גובה הקנס בכפולות של השיעורים שבאותו סעיף.

- כאשר קובעים עבירה שהעונש בצדה הוא מאסר, מסמיך סעיף 36 לחוק העונשין את בית המשפט לפסוק גם קנס וזאת בשיעורים הנקובים בסעיף 61 לחוק העונשין (בהתאם לתקופת המאסר). אשר על כן אין צורך, ככלל, לציין לצד תקופת המאסר את סמכות בית המשפט לפסוק קנס וכן את גובה הקנס, אלא אם כן מעוניינים בקנס גבוה מהקנס המצוין בסעיף 61 האמור.

סעיף 61(א)(1) לחוק העונשין קובע, כי אם קבוע לעבירה קנס שלא נקבע לו סכום, הקנס המקסימלי הוא 12,900 ₪ (סכום זה מתעדכן מזמן לזמן בצו של שר המשפטים לפי סעיף 64 לחוק העונשין).

<u>דוגמאות:</u>

- " הנוהג ברכב בחוף הים, בניגוד להוראות סעיף 2, דינו - קנס כאמור בסעיף 61(א)(3) לחוק העונשין, התשל"ז-1997."

- "העושה אחד מאלה, דינו - מאסר שלוש שנים או קנס פי שלושה מן הקנס האמור בסעיף 61(א)(4) לחוק העונשין:

  (1)..."

- " העושה אחד מאלה, דינו - מאסר שנה:

  (1) ..."

(במקרה זה בית המשפט יהיה מוסמך להטיל גם קנס שלא יעלה על הסכום הקבוע בסעיף 61(א)(2) לחוק העונשין, כלומר - 26,100 ₪).

- "העושה אחד מאלה, דינו - קנס .

(במקרה זה בית המשפט יהיה מוסמך להטיל קנס שלא יעלה על הסכום האמור בסעיף 61(א)(1) לחוק העונשין, כלומר - 12,900 ₪).

3.7.4 **<u>אין עונשין למפרע</u>**

ראו סעיף 3.12 לענין תחילה למפרע.

3.8 **<u>שמירת דינים</u>**

מטרת ההוראה של שמירת דינים לקבוע כי אין בהוראות החוק החדש כדי לפגוע בתוקפו של דין אחר.

☜ נהוג לכלול הוראת שמירת דינים בחוק חדש במקרים שבהם ההוראות בחוק החדש עוסקות בנושא דומה המוסדר בחוק קיים. מטרת ההוראה להבהיר כי ההוראות החדשות אינן גורעות מתוקפן של ההוראות הקיימות. כך למשל כאשר מקנים לגוף שיש לו סמכויות מכוח דין קיים, סמכויות נוספות, ורוצים להבהיר שהסמכויות החדשות מצטרפות לקיימות.

דוגמאות:

- אין בהוראות חוק זה כדי לגרוע מהוראות חוק זכויות החולה, התשנ"ו-1996 או מהוראות כל דין אחר.
- הוראות חוק זה באות להוסיף על הוראות כל דין.
- בכפוף להוראות סעיף 2, אין בהוראות חוק זה כדי לגרוע מהוראות כל דין.
- סעיף 20 לחוק חופש המידע, התשנ"ח-1998:

"אין בהוראות חוק זה כדי לגרוע מתוקפו של חיקוק המחייב, המתיר, האוסר או המסדיר באופן אחר גילוי או מסירה של מידע שבידי רשות ציבורית."

3.9 תחולה על המדינה

סעיף 42 לפקודת הפרשנות קובע כי "אין חיקוק בא לגרוע מכל זכות של המדינה או להטיל עליה חובה, אלא אם נאמר בו במפורש". לפיכך מקום שיש הצדקה להחיל על המדינה חובות מכוח חוק יש לציין זאת באותו חוק במפורש.

דוגמאות:

- תחולה על המדינה 13. הוראות חוק זה יחולו גם על המדינה.
- דין המדינה 19. דין המדינה לענין חוק זה כדין כל אדם.

3.10 ביצוע ותקנות

סעיף ביצוע ותקנות מפרט מיהו השר הממונה על ביצוע החוק ומוסמך להתקין תקנות ביצוע.

☜ סעיף 37 לחוק-יסוד: הממשלה, קובע כי שר הממונה על ביצועו של חוק מוסמך להתקין תקנות לביצועו. לפיכך אין עוד צורך כיום לקבוע בחוק שהשר רשאי להתקין תקנות לביצועו, ודי לקבוע איזה שר ממונה על ביצוע החוק.

☜ לעתים סעיף הביצוע מסמיך כמה שרים במשותף, או דורש לצורך התקנת תקנות הביצוע התייעצות של שר עם שר אחר או עם רשות ציבורית מסוימת, או הסכמה של שר אחר.

☜ סעיף המסמיך להתקין תקנות ביצוע יכול לפרט את העניינים שבהם נדרשת פעולת השר להתקנת תקנות.

דוגמאות:

- שר המשפטים ממונה על ביצוע חוק זה.
- שר המשפטים ממונה על ביצוע חוק זה והוא רשאי, בהסכמת שר האוצר ובאישור ועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת, להתקין תקנות לביצועו, לרבות בעניינים אלה:

(1)...

(2)...

☜ הסמכה להתקנת תקנות לעניין קביעת אגרות ותשלומי חובה אחרים צריכה להיות הסמכה מפורשת, זאת בהתאם להוראות סעיף 1 לחוק-יסוד: משק המדינה.

דוגמה:

- סעיף 4ג לחוק התקשורת (בזק ושידורים), התשמ"ב-1982:

"אגרות לרישיונות ותנאיהם	4ג.	(א) השר רשאי לקבוע בתקנות - (1) אגרה בעד מתן רישיון; (2) אגרה שנתית שעל בעל רישיון לשלם בעד כל סוג של שירות בזק שהוא נותן, למעט בעד שירות בזק שלגביו הוא משלם תמלוגים לפי סעיף 54; (3)דרכים ומועדים לתשלום האגרות, לרבות הצמדתן למדד המחירים לצרכן, גביית ריבית פיגורים והוצאותיה."

☜ פגיעה בזכויות המובטחות בחוקי יסוד יכולה להיעשות רק בחוק או על פי הסמכה מפורשת בחוק, ועל כן ראוי, אם מבקשים להסמיך את השר להתקין תקנות העלולות לפגוע בזכויות, לקבוע במפורש את גדר הסמכות.

☜ לעתים נקבעת בחוק הוראה המחייבת את השר הממונה על ביצוע החוק להתקין תקנות ראשונות לפי החוק או להביאן לאישור ועדה של הכנסת, בתוך תקופה מסוימת.

דוגמה:

- סעיף 20 לחוק להסדרת תוצרת אורגנית, התשס"ה-2005:

"חובת התקנת תקנות	20.	תקנות ראשונות לפי חוק זה יותקנו בתוך שמונה חודשים מיום פרסומו....."

☜ חוק יכול לקבוע בסעיפים נפרדים מסעיף הביצוע סמכות להתקין תקנות למטרות מסוימות. סמכות זו אינה גורעת מהסמכות הכללית להתקין תקנות לביצוע החוק.

☜ לעניין האבחנה בין "תקנות" לבין "כללים" ו"צווים" ראו סעיף 9.5.

☜ להרחבה בנושא התקנת תקנות ראו הנחיית היועץ המשפטי לממשלה מס' 2.3100 - "חקיקת משנה: נוהל והנחיות".

3.11 תיקון עקיף

ניתן לתקן בהצעת החוק חוקים נוספים מלבד החוק החדש המוצע (בהצעה לחוק חדש) או החוק העיקרי שאותו מתקנים (בהצעה לחוק מתקן). תיקון עקיף אפשרי רק כאשר הוא נובע מחקיקת החוק החדש המוצע או מהתיקון העיקרי המוצע, לפי העניין.

☜ כותרת השוליים בתיקון עקיף תהיה: "תיקון חוק שם החוק שאותו מתקנים בתיקון עקיף". מסיבות של קיצור אין נוהגים לציין בכותרת השוליים את מספר הסעיף בחוק שאותו מתקנים, את השנה המהווה חלק משמו של אותו חוק, ואת היותו של החוק "[נוסח חדש]" או "[נוסח משולב]".

☜ אם נעשים כמה תיקונים לחוק אחד, כל התיקונים ירוכזו בסעיף אחד של החוק המתקן, בפסקאות נפרדות.

דוגמה:

תיקון פקודת הנזיקין	10.	בפקודת הנזיקין [נוסח חדש] - (1) בסעיף 22, במקום "X" יבוא "Y"; (2) בסעיף 25, במקום "W" יבוא "Z".

- אין לתקן חוק-יסוד במסגרת תיקון עקיף בחוק רגיל, ואין לתקן חוק רגיל במסגרת תיקון עקיף בחוק יסוד. כאשר יש צורך לתקן במקביל חוק-יסוד וחוק רגיל, יפורסמו ברשומות שתי הצעות נפרדות באותה חוברת.

- אין לתקן תקנות במסגרת תיקון עקיף בחקיקה ראשית.

- לעתים כאשר מעוניינים לתקן כמה חוקים במקביל, בנושא אחד, ולא ניתן לזהות תיקון עיקרי ותיקון עקיף, אפשר לחוקק חוק שהוא "תיקוני חקיקה" (למשל - חוק הסדרים במשק המדינה (תיקוני חקיקה להשגת יעדי התקציב והמדיניות הכלכלית לשנת הכספים 2006), התשס"ו-2006) (לעניין הצעה לתיקוני חקיקה ראו בהרחבה סעיף 4).

- סדר התיקונים העקיפים יהיה, על פי רוב, לפי הסדר הכרונולוגי של החוקים המתוקנים.

3.12 <u>תחילה</u>

בהתאם לסעיף 10(א) לפקודת סדרי השלטון והמשפט, התש"ח-1948, חוק מקבל תוקף ביום פרסומו ברשומות. על כן כאשר מבקשים שתיקון לחוק מסוים ייכנס לתוקפו ביום פרסומו, אין צורך בסעיף תחילה המציין זאת.

- אם יש כוונה שחוק יקבל תוקף שלא ביום פרסומו ברשומות, אלא במועד מוקדם או מאוחר יותר, יש לציין במפורש (בדרך כלל בסוף החוק) את המועד לתחילת תוקפו. מועד התחילה יכול להיות ביום מסוים, בעבור זמן מסוים ממועד פרסומו של החוק ברשומות, בהתקיים מאורע מסוים, או על פי קביעה של השר האחראי על ביצוע החוק או של הממשלה, בצו.

דוגמאות:

- תחילתו של חוק זה שישה חודשים מיום פרסומו.
- תחילתו של חוק זה ב - 1 בחודש שלאחר פרסומו.
- תחילתו של חוק זה ביום שבו יתקיימו הבחירות הקרובות לרשויות המקומיות לאחר פרסומו של חוק זה.
- תחילתו של חוק זה במועד שיקבע שר האוצר בצו.

- במקרים מיוחדים ניתן לקבוע בחוק הוראת **תחילה למפרע** ואולם לעניין זה חשוב לציין את הוראות סעיף 3 לחוק העונשין הקובע כי אין עונשין למפרע, ולפיו:
"חיקוק היוצר עבירה לא יחול על מעשה שנעשה לפני יום פרסומו כדין או יום תחילתו, לפי המאוחר" וכן "חיקוק הקובע לעבירה עונש חמור מזה שנקבע לה בשעת ביצוע העבירה, לא יחול על מעשה שנעשה לפני פרסומו כדין או לפני תחילתו, לפי המאוחר; אך אין רואים בעדכון שיעורו של קנס החמרה בעונש".

כאשר קובעים תחילה למפרע של חוק בעל הוראות פליליות כדאי לציין במפורש שאדם לא יועמד לדין על עבירה לפי החוק בתקופה שמיום תחילתו של החוק (תחילה למפרע) עד יום פרסומו. כך למשל בחוק להארכת תוקף של הוראת שעה, שנחקק באיחור (כלומר שנחקק לאחר תום תוקפה של הוראת השעה) ושמועד תחילתו נקבע למועד סיום תוקפה של הוראת השעה (כלומר- תחילה למפרע) .

דוגמאות:

- תחילתו של חוק זה ביום ה' באדר ב' התשנ"ז (14 במרס 1997), ואולם לא יועמד אדם לדין בשל עבירה לפי חוק זה, בתקופה שמיום תחילתו עד יום פרסומו.

גם במקרים שבהם אין המדובר בחוק בעל הוראות פליליות, עלולה חקיקה רטרואקטיבית הפוגעת בזכויות קיימות לעורר בעיות חוקתיות, ויש להימנע מכך ככל האפשר. במקרים מיוחדים כאשר הדבר יידרש, יש להתייחס בדברי ההסבר לתכלית ולטעמים המצדיקים תחילה רטרואקטיבית (לענין דברי הסבר ראו בהרחבה סעיף 10).

☜ במקרים מיוחדים ניתן לקבוע מועדים נפרדים לכניסתם לתוקף של סעיפי החוק השונים.

דוגמאות:

- תחילתו של סעיף 20 לחוק העיקרי, כנוסחו בסעיף 3 לחוק זה, 60 ימים מיום פרסומו של חוק זה. *(במקרה כזה החוק כולו נכנס לתוקף ביום הפרסום ברשומות, למעט סעיף 20 הנכנס לתוקף במועד מאוחר יותר).*
- תחילתו של חוק זה, למעט סעיף 26, ביום י' באלול התשנ"ח (1 בספטמבר 1998). *(במקרה כזה החוק כולו נכנס לתוקף ב - 1.9.98 ואילו סעיף 26 נכנס לתוקף ביום פרסום החוק ברשומות).*

☜ לפי סעיף 21 לחוק הפרשנות שעת תחילתו של חיקוק היא בשעה 00:01 של יום תחילתו.

☜ הפרסום ברשומות נעשה בתוך 10 ימים מיום קבלתו של החוק בקריאה השלישית בכנסת (סעיף 2(ד) לחוק המעבר, התש"ט-1949).

דוגמה:

- סעיף 378 לחוק החברות, התשנ"ט-1999:

"פרסום 378. חוק זה יפורסם ברשומות בתוך 45 ימים מיום קבלתו בכנסת."

☜ ראו גם סעיף 9.7 לעניין סמכות התקנת תקנות או מינוי במקרה שבו מועד תחילת החוק מאוחר מיום הפרסום.

3.13 תחולה

סעיף התחולה מפרט על מי או על מה יחול החוק, כולו או חלקים ממנו.

דוגמאות:

- חוק זה יחול על בחירות שייערכו לאחר פרסומו.
- חוק זה יחול על גמלה המשתלמת ביום התחילה ואילך.

☜ תחולת החוק יכולה להיות הדרגתית, בהתאם להוראות הקבועות בחוק עצמו או בהתאם לצווים שיקבע השר האחראי על ביצוע החוק.

דוגמה:

- סעיף 7 לחוק השאלת ספרי לימוד, התשס"א- 2001 :

"תחילתו של חוק זה בשנת הלימודים התשס"ח והוא יוחל בהדרגה לפי צווים שיקבע השר לכל שנה משנות הלימודים התשס"ט, התש"ע והתשע"א בבתי ספר שיקבע השר בצווים."

3.14 תחילה ותחולה במשולב

סעיף תחילה ותחולה מסביר במשולב על מי יחול החוק או חלקים ממנו, והחל ממתי.

דוגמאות:

- תחילתו של חוק זה ביום כ"ג בטבת התש"ס (1 בינואר 2000) (להלן - יום התחילה) והוא יחול על מי שביום התחילה מלאו 12 חודשים מהיום שבו נעשה עולה, ובלבד שלא תשולם גמלה בעד תקופה שקדמה ליום התחילה.
- תחילתו של חוק זה ביום כ"ג בטבת התש"ס (1 בינואר 2000) (להלן - יום התחילה) והוא יחול על לידה שארעה ביום התחילה ולאחריו.
- תחילתו של חוק זה ביום י"ג באדר התשנ"ט (1 במרס 1999) (להלן - יום התחילה) והוא יחול על גמלת שאירים המשתלמת בעד יום התחילה ולאחריו.

3.15 הוראת מעבר

הוראת מעבר באה להגדיר, במקרים מסוימים, את המצב המשפטי שיחול במעבר בין המצב המשפטי שנהג קודם כניסתו של החוק המוצע לתוקף, לבין המצב המשפטי החדש שיוצר החוק המוצע.

☜ הוראה זו נדרשת למשל כאשר חוק חדש קובע חובת רישוי לעיסוק מסוים ויש להסדיר את פעולתו של מי שעסק באותו עיסוק ערב תחילתו של החוק החדש. כמו כן נדרשת הוראת מעבר כאשר חוק חדש קובע מנגנון מינוי לתפקיד מסוים, ויש להתייחס לכשירות מינויו של מי שמונה לתפקיד ערב תחילתו של החוק החדש.

דוגמאות:

- סעיף 72 לחוק גנים לאומיים, שמורות טבע, אתרים לאומיים ואתרי הנצחה, התשנ"ח-1998 :

"מי שמונה לפקח על ידי מנהל רשות הגנים הלאומיים או על ידי מנהל רשות שמורות הטבע ערב תחילתו של חוק זה, יהיה עובד הרשות לשמירת הטבע והגנים הלאומיים מיום תחילתו של חוק זה."

- סעיף 86(ב) לחוק הפיקוח על שירותים פיננסיים (קופות גמל), התשס"ה-2005 :

"אישור קופת גמל שניתן לפי תקנות קופות גמל לפני יום התחילה, יראו אותו כאישור שניתן לפי הוראות סעיף 13, והוא יהיה בתוקף עד תום תקופת תקפו, אלא אם כן בוטל קודם לכן לפי הוראות חוק זה."

- סעיף 28(א) לחוק הירושה (תיקון מס' 7), התשנ"ח-1998 :

"צוואות שהופקדו בבית משפט או שנמסרו לו לפי סעיפים 21, 23 או 75 לחוק העיקרי כנוסחו ערב תחילתו של חוק זה יועברו להפקדה אצל הרשם לענייני ירושה כפי שיקבע שר המשפטים."

3.16 תוספת

ניתן לקבוע חלק מהוראות החוק כתוספת הבאה בסופו, ולהפנות לתוספת זו בסעיפי החוק. השימוש בתוספת לחוק נעשה בשני מקרים -

- כאשר רוצים לקבוע בתוספת פרטים רבים בלי להפריע לרצף החוק;
- כאשר רוצים לקבוע, לעניינים הקבועים בתוספת, דרך תיקון שונה מהדרך הרגילה של תיקון חוק, היינו - באמצעות חקיקת משנה. במקרה כזה יש לקבוע, בצד התוספת, הוראה שלפיה השר הממונה על ביצוע החוק רשאי, בצו, לשנות את התוספת (קרי, להוסיף עליה, לגרוע ממנה או לשנותה), וזאת בדרך כלל באישור ועדה של הכנסת. במקרה כזה ניתנת, מחד גיסא, סמכות לשנות את התוספת לחוק במסגרת חקיקת משנה (כלומר - בהליך פשוט ומהיר יותר), זאת במקביל לאפשרות לשנותה בחקיקה ראשית, ומאידך גיסא, רשימת העניינים הקבועה בתוספת, אף שהיא מעודכנת גם בחקיקת משנה, מוצגת במסגרת החוק, כחלק ממנו.

☜ בתחילת התוספת תבוא הכותרת "תוספת" ואם בחוק כמה תוספות יצוין גם מספרה ("תוספת ראשונה", "תוספת שניה" וכו').

☜ מתחת לכותרת הראשית תבוא כותרת משנה שתציין בסוגרים את מספרי הסעיפים בחוק המפנים לאותה תוספת. ניתן להוסיף כותרת משנה נוספת שתגדיר את נושא התוספת.

דוגמאות:

- חוק בתי משפט לעניינים מינהליים, התש"ס- 2000-

סמכויות בית המשפט	5.	בית משפט לעניינים מינהליים ידון באלה :
	(1)	עתירה נגד החלטה של רשות או של גוף המנוי <u>בתוספת הראשונה</u> בעניין המנוי <u>בתוספת הראשונה</u>.....
עילות, סמכויות וסעדים	7.	שר המשפטים, בהסכמת נשיא בית המשפט העליון ובאישור ועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת, רשאי, בצו, לשנות את התוספות לחוק זה...

תוספת ראשונה

(סעיף 5(1))

1. ארנונות - עניני ארנונה לפי כל דין, למעט החלטות שר הפנים, שר האוצר או שניהם יחד.
2. חופש המידע - החלטה של הרשות לפי חוק חופש המידע, התשנ"ח - 1998
3. .....

- חוק החולה הנוטה למות, התשס"ו-2005 -

דרך מתן הנחיות ותיעודן	33.	(א) הנחיות רפואיות מקדימות יינתנו בכתב, על גבי טופס הנחיות רפואיות מקדימות שנוסחו מובא בתוספת הראשונה...
שינוי התוספת	62.	השר, באישור ועדת העבודה הרווחה והבריאות של הכנסת, רשאי לשנות את התוספות ...

תוספת ראשונה

הנחיות רפואיות מקדימות לטיפול רפואי עתידי בחולה הנוטה למות

(סעיף 31)

טופס זה מיועד למילוי בידי אדם הרוצה ליתן הנחיות רפואיות מקדימות -

(1) בדבר הימנעות מטיפולים רפואיים הנהוגים בישראל (א');

או

(2) בדבר קבלת טיפולים רפואיים להארכת חיים, אף אם אין לכך הצדקה, בנסיבות העניין (ב').

אני החתום מטה _____ ת"ז _____, שנת לידה ___, מען _____, בעל כשרות כהגדרתו בחוק החולה הנוטה למות, התשס"ו-2005 (להלן: חוק החולה הנוטה למות), נותן בזה, לפי הוראות חוק החולה הנוטה למות, הנחיות רפואיות מקדימות: ....."

4. הצעה לתיקון מקביל של מספר חוקים

כאשר מתקנים במקביל כמה חוקים, ולא ניתן להבחין בחוק עיקרי יחיד נושא התיקון, משתמשים בדרך של תיקוני חקיקה:

- הצעת חוק נושא התיקונים (תיקוני חקיקה), שנה עברית נוכחית-שנה לועזית נוכחית

דוגמאות:

- הצעת חוק איכות הסביבה (דרכי ענישה) (תיקוני חקיקה), התשנ"ז-1997
(הצעת חוק זו תיקנה חוקים שונים שענינם איכות הסביבה, בנושא של דרכי ענישה).
- הצעת חוק העברת סמכויות (השר לענייני דתות)(תיקוני חקיקה), התשס"ה- 2005
(הצעת חוק זו תיקנה חוקים שונים המקנים סמכות לשר לענייני דתות).

☜ בהצעת חוק המתקנת כמה חיקוקים כאמור ניתן להוסיף סעיף מטרה המתאר בתמציתיות את מטרת התיקון (לענין סעיף מטרה ראו בהרחבה בסעיף 3.5).

דוגמה:

- חוק איכות הסביבה (דרכי ענישה)(תיקוני חקיקה), התשנ"ז- 1997 :

"מטרה 1. מטרתו של חוק זה, להגן ולשמור על איכות נאותה של הסביבה, למנוע פגיעה בסביבה ולהשיב את המצב לקדמותו במקרה של פגיעה, וזאת על ידי הגברת אמצעי האכיפה והחמרה בענישה בחמישה חוקים שענינם הגנה על הסביבה."

- חוק הסדרים במשק המדינה (תיקוני חקיקה להשגת יעדי התקציב והמדיניות הכלכלית לשנת 2002), התשס"ג-2002:

"מטרת החוק 1. חוק זה בא לתקן חוקים שונים, לדחות את תחילתם של חוקים ולקבוע הוראות נוספות, במטרה לאפשר את הגברת הצמיחה והתעסוקה, השגת יעדי התקציב, עמידה ביעדי הגירעון לשנת הכספים 2002 והשגת יעדי המדיניות הכלכלית."

5. הוראת שעה

5.1 כללי

לעתים יש לחוקק חוק לשעה, כלומר חוק אשר תחולתו מוגבלת לפעילות או למצבים המתקיימים בתקופה מסוימת, או שהיא מוגבלת לאנשים שבתקופה מסוימת מתקיימים בהם תנאים מסוימים. לאחר חלוף התקופה האמורה אין עוד משמעות לחוק, זאת להבדיל מחוק "רגיל" הממשיך להוות נורמה מחייבת ולהיות בעל תוקף כל עוד לא בוטל במפורש על ידי חקיקה מאוחרת. כדי ליצור הבחנה בין חוק "זמני" לחוק רגיל מוסיפים לשמו, בסוגריים, את המילים (הוראת שעה).

- ניתן להבחין בשני סוגים של הוראות שעה:
  (1) הוראה חדשה שאינה מתקנת חוק קיים;
  (2) הוראה המתקנת, לתקופה מוגבלת, חוק קיים.

- חודשים אחדים לפני תום תוקפה של הוראת שעה על היועץ המשפטי של המשרד הממונה על הוראת השעה לבחון אם יש צורך בהארכתה או בפעולות אחרות המתחייבות מפקיעת הוראת השעה.

- לעתים ניתנת סמכות, בהוראת השעה, לשר, לממשלה, לוועדה של הכנסת או למליאת הכנסת להאריך את תוקפה לתקופות נוספות.

דוגמה:

- חוק האזרחות והכניסה לישראל (הוראת שעה), התשס"ג 2003:

"הארכת תוקף 5. חוק זה יעמוד בתוקפו עד יום ב' בניסן התשס"ו (31 במרס 2006) ואולם רשאית הממשלה, באישור הכנסת, להאריך בצו את תוקפו, מעת לעת, לתקופה שלא תעלה בכל פעם על שנה אחת."

- חוק דחיית שירות לתלמידי ישיבות שתורתם אומנותם, התשס"ב-2002:

"הוראת שעה 16. (א) חוק זה יעמוד בתוקפו חמש שנים מיום פרסומו.
(ב) הכנסת רשאית, בהחלטה, להאריך את תוקפו של חוק זה לתקופות נוספות, שלא יעלו על חמש שנים כל אחת; דיון בהארכת תוקפו של החוק יתקיים בכנסת לא יאוחר משישה חודשים לפני תום תוקפו.
(ג) על הארכת תוקפו של חוק זה תפורסם הודעה ברשומות מטעם הכנסת."

5.2 קביעת חוק חדש כהוראת שעה

אם רוצים להגביל את תוקפן של הוראות בחוק חדש לתקופה מסוימת, ניתן לעשות זאת באמצעות קביעת הוראת שעה.

- בשם הצעת החוק יצוין כי מדובר בהוראת שעה:

הצעת חוק שם החוק (הוראת שעה), שנה עברית נוכחית - שנה לועזית נוכחית

דוגמה:

- הצעת חוק גלי צה"ל - שידורי רדיו של צבא הגנה לישראל (שידורי חסות ותשדירי שירות)(הוראת שעה),התשס"ה-2005

☜ בסוף הוראת השעה ייקבע סעיף תוקף.

דוגמה:

"תוקף 10. חוק זה יעמוד בתוקפו שלוש שנים מיום פרסומו."

5.3 קביעת תיקונים בחקיקה קיימת כהוראת שעה

אם רוצים לקבוע תיקון לחוק קיים, שתוקפו מוגבל לתקופה מסוימת, מן הראוי להתקין תיקון זה כחיקוק חיצוני לחוק שאותו רוצים לתקן, הקובע כי יש לקרוא את החוק הקיים אחרת בתקופה מסוימת. על הוראת השעה לקבוע כי בתקופה שמיום מסוים עד יום אחר **יקראו** בחוק הקיים **כאילו** במקום סעיף או סעיפים מקוריים המופיעים בו נאמר התיקון. ההוראות שנקבעו בהוראת השעה הן הוראות חיצוניות שאינן משתלבות בחוק קיים, כך, כאשר יפוג תוקפה של הוראת השעה יחזור נוסח החוק המקורי לתוקף.

☜ בשם הצעת החוק יצוין כי מדובר בהוראת שעה:

הצעת חוק שם החוק הקיים (הוראת שעה), שנה עברית נוכחית - שנה לועזית נוכחית

דוגמה:

- הצעת חוק שירות ביטחון (שירות מילואים)(הוראת שעה), התשס"ב-2002

"הוראת שעה - תיקון סעיף 29	1.	החל ביום פרסומו של חוק זה ועד יום _____ יקראו את סעיף 29 לחוק שירות ביטחון[נוסח משולב], התשמ"ו-1986 כך: (1) בסעיף קטן (א) במקום X יקראו Y; (2) במקום סעיף קטן (ב) יקראו: "(ב)....."

☜ .יש לשים לב כי תיקון המחליף ומשנה את סעיפי החוק הקיים (כלומר תיקון הקובע שבמקום הוראות מסוימות בחוק הקיים **יבואו** הוראות אחרות), שבסופו נאמר כי "תוקפו של התיקון עד יום...."., אינו מתאים לעניין זה. במקרה כזה כאשר יפוג תוקפה של הוראת השעה לא יחזור הנוסח המקורי לתוקפו, שכן החוק הקיים תוקן בהוראת השעה בתיקונים שהשתלבו בו, ולא רק "נקרא אחרת". לעניין זה ראו סעיף 22(1) לחוק הפרשנות הקובע כי "ביטולו של דין אין כוחו יפה להחיות דבר שלא היה לו תוקף בשעה שהביטול נכנס לתוקפו".

☜ ההוראות שנקבעו בהוראת השעה הן, כאמור לעיל, הוראות חיצוניות שאינן משתלבות בחוק העיקרי, ועל כן כאשר רוצים לתקנן יש לתקן את הוראת השעה (ולא את החוק העיקרי). כך למשל כאשר על פי סעיף 1 להוראת השעה יש לקרוא את החוק העיקרי כאילו נוסף בו סעיף (למשל סעיף 5א), ורוצים לתקן את הסעיף האמור, יש לעשות זאת בדרך של תיקון הוראת השעה. במקרה כזה שם התיקון המוצע יהיה כלהלן: הצעת חוק שם החוק (הוראת השעה) (תיקון), שנה עברית נוכחית - שנה לועזית נוכחית.

בגוף ההצעה ייאמר כלהלן:

" בשם הוראת השעה, בסעיף 1, בסעיף 5א לשם החוק העיקרי, המובא בו, במקום X יבוא Y ."

6. הצעה לביטול חוק

ביטול חוק יכול שייעשה בחוק נפרד ויכול שייעשה במסגרת תיקונים עקיפים - בסוף חוק חדש או בסוף תיקון לחוק עיקרי - אם הוא נלווה לחוק החדש או לתיקון החוק העיקרי.

דוגמאות:

- סעיף 25 לחוק גיל פרישה, התשס"ד-2004:

"ביטול חוק גיל פרישה שווה לעובדת ולעובד 25. חוק גיל פרישה שווה לעובדת ולעובד, התשמ"ז-1987 - בטל."

- חוק איסור אפיית לילה (ביטול),התשנ"ח-1998:

"ביטול החוק 1. חוק איסור אפיית לילה, התשי"א-1951[1] - בטל. "

☜ לעניין דברי ההסבר בעת ביטול חוק, ראו סעיף 10(5).

☜ חשוב להזכיר בענין זה את הוראות סעיפים 4 ו- 6 לחוק העונשין. סעיף 4 לחוק העונשין קובע כי במקרים שבהם נעברה עבירה ובוטל בחיקוק האיסור עליה - תתבטל האחריות הפלילית לעשייתה; ההליכים שהוחל בהם - יופסקו, אם ניתן גזר-דין - יופסק ביצועו; ולא יהיו בעתיד עוד תוצאות נובעות מן ההרשעה. סעיף 6 לחוק העונשין מסייג הוראה זו וקובע כי ההוראה לא תחול על עבירה לפי חיקוק שנקבע בו או לגביו שיעמוד בתוקפו לתקופה מסוימת, או שנובע מטיבו שהוא נתון לשינויים מזמן לזמן.

7. הנחיות לניסוח הוראות תיקון של חקיקה קיימת

7.1 כללי

סוגי התיקון המקובלים בחוק מתקן הם: החלפת הוראה מהוראות החוק העיקרי (הגדרה, כותרת שוליים, סעיף, סעיף קטן, פסקה, פרק, סימן וכד'), הוספת הוראה כאמור, ביטולה או תיקונה.

☜ ככלל, כל תיקון שאינו בבחינת הוספה, ביטול או החלפה של סעיף שלם (או כמה סעיפים) מכונה "תיקון". כך, סעיף בחוק המתקן שכותרתו "תיקון סעיף 2" יכול שיהיה החלפה, הוספה או מחיקה של כמה מילים בסעיף (לרבות כותרת השוליים שלו), של סעיף קטן הכלול בו או של פסקה או הגדרה הכלולות בו. לעומת זאת תיקון הבא לבטל, להוסיף או להחליף סעיף שלם, כמה סעיפים, פרק או סימן, כותרתו תהיה "ביטול/ הוספת/ החלפת סעיף 2א", " ביטול/ הוספת/ החלפת סעיפים 2א עד 2ד" או "ביטול/ הוספת/ החלפת פרק ב'1" וכיוצא באלה (לעניין כותרות שוליים בחוק מתקן ראו בהרחבה בסעיף 3.4.2).

☜ אם סעיף החוק שאותו מתקנים כולל סעיפים קטנים או פסקאות חשוב להפנות במדויק, בגוף הסעיף בחוק המתקן, לסעיף הקטן או לפסקה שאותם מתקנים .

☜ המילים שאותן מבקשים לתקן או להוסיף יובאו בין מרכאות.

☜ אם מבקשים להחליף כמה מילים בסעיף, בפסקה או בהגדרה אין צורך להחליף את הסעיף, הפסקה או ההגדרה בכללותם, ויש להחליף רק את המילים הטעונות תיקון. כאשר מדובר בהחלפה או בתיקון של חלק גדול מהסעיף, מהפסקה או מההגדרה, כדאי להחליפם בכללותם. במקרה כזה יש להביא את נוסח הסעיף, הפסקה או ההגדרה בשלמותם, לרבות כותרת השוליים ומספר הסעיף - כשמדובר בהחלפת סעיף שלם, ולרבות המונח המוגדר - כשמדובר בהחלפת הגדרה. לעניין זה, אם כותרת השוליים והמונח המוגדר בנוסחם הישן עדיין ישימים, יש להעתיקם לנוסח החדש המוצע.

לדוגמה: אם מעוניינים להחליף את תוכנו של סעיף 2 לחוק כלשהו, שכותרת השוליים שלו היא "עונשין" אין לומר: "בסעיף 2, במקום האמור בו יבוא: "תוכן הסעיף החדש", אלא יש לומר:

במקום סעיף 2 יבוא:

"עונשין 2. תוכן הסעיף החדש".

☜ בסעיף המחולק לפסקאות שלהן פתיח משותף (רישה), כאשר פעולת התיקון נעשית ברישה, יש להפנות אליה במפורש. לדוגמה "בסעיף 2, ברישה, במקום X יבוא Y". כמו כן תיתכן הפניה לרישה או לסיפה של סעיף מטעמי קיצור. לדוגמה: "בסעיף 2, במקום הרישה יבוא: רישה חדשה" או "בסעיף 2, הסיפה החל במילים "המילים הראשונות בסיפה" - תימחק" (לעניין שימוש במונחים "רישה" ו"סיפה", ראו בהרחבה בסעיף 9.4).

☜ יש להקפיד שהמילים שאותן רוצים לתקן או להחליף או שעליהן רוצים להוסיף יזוהו במדויק. כך למשל אם המילה "המנהל" מופיעה בסעיף יותר מפעם אחת, אין לכתוב: במקום "המנהל" יבוא "השר", אלא להרחיב את הקטע המוחלף כדי שיהיה ייחודי - במקום "כפי שהורה המנהל" יבוא "כפי שהורה השר".

☜ יש לשים לב אם התיקון המוצע מחייב גם שינוי דקדוקי, למשל אם סעיף כלשהו מסמיך את "שר הפנים **ושר** האוצר" לקבוע תקנות, ורוצים לתקן את הסעיף כך שהסמכות תהא של שר האוצר בלבד, לא די לומר: "המילים "שר הפנים" - יימחקו" אלא יש לומר: "במקום "שר הפנים **ושר** האוצר" יבוא **"שר** האוצר"".

☜ ככלל כאשר מתקנים הוראת חוק, למשל כאשר מוסיפים מילים להוראה קיימת, אין צורך לשנות את סימני הפיסוק הקיימים כדי שיותאמו למילים שנוספו, אלא אם כן השינוי בפיסוק נדרש לצורך הבהרת המשמעות של התיקון.

☜ אם מעוניינים לבטל פרק, סימן, סעיף או סעיף קטן (כלומר יחידה שלמה) יש להשתמש במונח "בטל"; כאשר מעוניינים למחוק מילים, הגדרה או פסקה מתוך סעיף או סעיף קטן (כלומר חלק מהיחידה השלמה) יש להשתמש במונח "יימחק".

לדוגמה:

- בסעיף 5 לחוק העיקרי -

(1) סעיף קטן (ב) - בטל;

(2) בסעיף קטן (ג), פסקה (1) - תימחק;

(3) בסעיף קטן (ד), המילים "בתוך שלושה חודשים" - יימחקו.

7.2 שם הצעת חוק מתקן

ראו לעניין זה סעיף 3.1.2

7.3 הפניה לחוק שאותו מבקשים לתקן ("החוק העיקרי")

הסעיף הראשון בהצעת חוק מתקן ייפתח בציון שמו המלא של החוק שאותו מבקשים לתקן, ולאחר מכן תבוא הפניה לסעיף שאותו רוצים לתקן.

אם שמו של החוק שאותו מבקשים לתקן מופיע יותר מפעם אחת בהצעת החוק, יש לציין בפעם הראשונה שבה הוא נזכר "(להלן - החוק העיקרי)", ובהמשך להשתמש בשם זה במקום בשם החוק המלא. אם מדובר בתיקון לחוק-יסוד יש לומר "(להלן - חוק היסוד)", אם מדובר בתיקון לפקודה יש לומר "(להלן - הפקודה)", ואם מדובר בתיקון להוראת שעה יש לומר "(להלן - הוראת השעה)".
כאשר מתקנים כמה סעיפים בחוק העיקרי ייפתחו סעיפי הצעת החוק, למעט הסעיף הראשון, בהפניה לסעיף שאותו רוצים לתקן ולאחר מכן יצוין "לחוק העיקרי","לחוק היסוד", "לפקודה" או "להוראת השעה", לפי המקרה.

דוגמה:

1. תיקון סעיף 1 — בחוק האחריות לפיצוי נזקי זיהום בשמן, התשס"ד-2004 (להלן- החוק העיקרי), בסעיף 1, במקום X יבוא Y.
2. תיקון סעיף 3 — בסעיף 3(א) לחוק העיקרי, פסקה (2)- תימחק.

7.4 סעיפי החוק המתקן

כל סעיף בחוק המתקן יתייחס לסעיף בחוק שאותו מתקנים (החוק העיקרי), וסדר התיקונים יהיה לפי סדר הסעיפים בחוק העיקרי שאותם מבקשים לתקן. אם מבקשים לתקן כמה סעיפים קטנים או פסקאות של סעיף אחד, יש לפצל את הסעיף בחוק המתקן לכמה פסקאות.

דוגמה:

1. תיקון סעיף 4 — בחוק שם החוק (להלן - החוק העיקרי), בסעיף 4, במקום X יבוא Y.
2. ביטול סעיף 7 — סעיף 7 לחוק העיקרי - בטל.
3. תיקון סעיף 9 — בסעיף 9 לחוק העיקרי -
   (1) בסעיף קטן (א), במקום Z יבוא Y;
   (2) סעיף קטן (ב) - בטל.

חריג לכלל האמור הוא מקרה של תיקון עקיף או תיקוני חקיקה (לעניין תיקון עקיף ותיקוני חקיקה ראו בהרחבה בסעיף 3.11 ובסעיף 4). במקרה כזה לכל סעיף בחוק המתוקן תיוחד פסקה בחוק המתקן, ואם מבקשים לתקן כמה סעיפים קטנים או פסקאות של סעיף אחד, יש לפצל את הפסקה בחוק המתקן לפסקאות משנה.

דוגמה:

תיקון חוק משק הגז הטבעי	1.	בחוק משק הגז הטבעי, התשס"ב - 2002 - (1) בסעיף 5, במקום X יבוא Y ; (2) בסעיף 7 - (א) בסעיף קטן (א) במקום Z יבוא Y ; (ב) סעיף קטן (ב) - בטל.

7.5 כותרות שוליים בחוק מתקן

ראו לעניין זה סעיף 3.4.2

7.6 תיקון שם של חוק

שינוי שמו של חוק עלול לגרום לקשיים, במיוחד כאשר החוק, בשמו המקורי, מאוזכר רבות בחקיקה, בפסיקה ובספרות. על כן יש להימנע, ככל שאפשר, משינוי שמו של חוק. אך לעיתים, אין מנוס מכך, כאשר תיקונו של החוק מביא לכך שהשם אינו משקף עוד את תוכנו של החוק. במקרים אלה יש לשאוף לכך ששמו החדש של החוק יהיה קרוב, ככל האפשר, לשם המקורי.

תיקון שם החוק	1.	בחוק "שם מלא של החוק הקיים" (להלן - החוק העיקרי), בשם החוק, במקום "חלק מהשם הקיים" יבוא "טקסט חדש".

☜ בתיקון שם החוק אין מחליפים את שנת החיקוק המקורית של החוק המתוקן.

דוגמאות:

תיקון שם החוק	1.	בחוק מיסוי תשלומים ביום בחירות, התשנ"ו-1996[1], בשם החוק, במקום "ביום בחירות" יבוא "בתקופת בחירות".
תיקון שם החוק	1.	בחוק עובדים זרים (איסור העסקה שלא כדין והבטחת תנאים הוגנים),התשנ"א-1991, בשם החוק המילים "(איסור העסקה שלא כדין והבטחת תנאים הוגנים)"- יימחקו.

☜ כאשר משנים שמו של חוק יש לתקן גם את כל החוקים המאזכרים אותו.

7.7 החלפת ביטוי החוזר לאורך החוק

אם מונח מסוים חוזר על עצמו מספר רב של פעמים לאורך החוק ורוצים להחליפו במונח אחר, ניתן לקבוע בתחילת הצעת החוק, סעיף המחליף את המונח על כל הטיותיו. במקרה כזה יש לציין ולתקן את כל הטיותיו של המונח המופיעות בחוק, ואין לכתוב הוראה כללית ולפיה "המונח יוחלף על כל הטיותיו".

דוגמה :

החלפת מונח	1.	בפקודת מס הכנסה, בכל מקום - (1) במקום "נציב" יבוא "מנהל" ; (2) במקום "הנציב" יבוא "המנהל" ; (3) במקום "שהנציב" יבוא "שהמנהל" ; (4) במקום " לנציב" יבוא "למנהל" ; (5) במקום "והנציב" יבוא "והמנהל".

☜ אם התיקון מחליף מונח מלשון זכר ללשון נקבה (למשל במקום "רשות" יבוא "מנהל"), אין לתקן בדרך זו גם את הפעלים הצמודים לאותו מונח, ויש לתקן כל סעיף וסעיף בנפרד. לדוגמה: במקום "שקבעה הרשות" יבוא "שקבע המנהל".

☜ אם המונח שרוצים להחליפו מופיע במספר קטן של סעיפים, וניתן לתקן בנפרד כל סעיף וסעיף, דרך זו עדיפה.

7.8 תיקון או החלפה של כותרת שוליים

- בסעיף מס' הסעיף לחוק העיקרי, בכותרת השוליים, במקום "טקסט קיים" יבוא "טקסט חדש".

דוגמה: בחוק העונשין, התשל"ז-1977[1] (להלן - החוק העיקרי), בסעיף 14, בכותרת השוליים, במקום "ישראלי" יבוא "ישראל".

- בסעיף מס' הסעיף לחוק העיקרי, במקום כותרת השוליים יבוא "כותרת שוליים חדשה".

דוגמה: בסעיף 35 לחוק העיקרי, במקום כותרת השוליים יבוא "עונשין".

7.9 תיקון, הוספה, מחיקה או החלפה של הגדרה

7.9.1 תיקון הגדרה

- בסעיף מס' הסעיף לחוק העיקרי, בהגדרה "המונח המוגדר הקיים",במקום "טקסט קיים" יבוא "טקסט חדש".

דוגמה: בחוק השקעות משותפות בנאמנות, התשנ"ד-1994, בסעיף 1, בהגדרה "פרסום בעיתון", במקום "בעיתון נפוץ" יבוא "בשני עיתונים נפוצים".

- בסעיף מס' הסעיף לחוק העיקרי, בהגדרה "המונח המוגדר הקיים", המילים "טקסט קיים" - יימחקו.

דוגמה: בחוק בנק ישראל, התשי"ד-1954, בסעיף 3, בהגדרה "ניירות ערך", המילים "או כל תאגיד אחר" - יימחקו.

- בסעיף מס' הסעיף לחוק העיקרי, בהגדרה "המונח המוגדר הקיים", בסופה יבוא "טקסט חדש".

דוגמה: בסעיף 2 לחוק העיקרי, בהגדרה "הממונה" בסופה יבוא "וכן מי שמונה לפי סעיף 15".

☜ ראו דרכים נוספות לתיקון, המתאימות גם לתיקון הגדרה, בסעיף 7.10.

7.9.2 הוספת הגדרה

- בסעיף מס' הסעיף לחוק העיקרי, אחרי ההגדרה "מונח מוגדר קיים" יבוא:

"המונח המוגדר החדש" - תוכן ההגדרה החדשה";

דוגמה: בסעיף 5 לחוק העיקרי, אחרי ההגדרה "יועץ השקעות" יבוא:

""מוכר" - מי שמוכר זכות במניות או עושה פעולה במניות;"

☜ אם מוסיפים הגדרה חדשה יש למקמה לפי סדר אלפביתי. בסעיף שבו ההגדרות אינן מסודרות לפי סדר אלפביתי (בעיקר בחקיקה ישנה) ניתן להוסיף את ההגדרה בסוף רשימת ההגדרות.

7.9.3 מחיקת הגדרה

- בסעיף מס' הסעיף לחוק העיקרי, ההגדרה " מונח מוגדר קיים" - תימחק.

דוגמה: בחוק ההוצאה לפועל, התשכ"ז-1967, בסעיף 1, ההגדרה "הממונה" - תימחק.

7.9.4 החלפת הגדרה

- בסעיף מס' הסעיף לחוק העיקרי , במקום ההגדרה "המונח המוגדר הקיים" יבוא:

""המונח המוגדר החדש "- תוכן ההגדרה החדשה".

דוגמה: בחוק חינוך חינם לילדים חולים, התשס"א- 2001 (להלן- החוק העיקרי), בסעיף 1, במקום ההגדרה "השר" יבוא:

""השר"- שר החינוך התרבות והספורט."

7.10 תיקון תוכן הסעיף

7.10.1 החלפת מילים בסעיף

- בסעיף מספר הסעיף לחוק העיקרי, במקום "טקסט קיים" יבוא "טקסט חדש".

דוגמה: בסעיף 21 לחוק העיקרי, במקום "שיש לכסותה בפוליסה" יבוא "שיש לבטלה".

- בסעיף מספר סעיף לחוק העיקרי, במקום הרישה עד המילים "המילים האחרונות של הרישה" יבוא "טקסט חדש".

דוגמה: בסעיף 3 לחוק העיקרי, במקום הרישה עד המילים "ואלה הם:" יבוא "תמונה ועדה לפיקוח חקלאי, ואלה חבריה:".

- בסעיף מספר סעיף לחוק העיקרי , במקום הקטע החל במילים "המילים בתחילת הקטע" עד המילים "המילים בסוף הקטע" יבוא "טקסט חדש".

דוגמה: בסעיף 10 לחוק העיקרי, במקום הקטע החל במילים "מי ששר התחבורה מינה אותו" עד המילים "(להלן - מפקח ארצי)" יבוא "מי שמונה כמפקח ארצי".

7.10.2 הוספת מילים לסעיף

בתחילת הסעיף

- בסעיף מס' הסעיף לחוק העיקרי, לפני "ציטוט המילים בתחילת הסעיף הקיים" יבוא "תוספת".

דוגמה: בסעיף 20 לחוק העיקרי, לפני "המנהל" יבוא "הממונה או".

באמצע הסעיף

- בסעיף מס' הסעיף לחוק העיקרי, אחרי "ציטוט מהסעיף הקיים" יבוא "תוספת".

דוגמה: בסעיף 13 לחוק העיקרי, אחרי "החלטה של רשות" יבוא "או של גוף המנוי בתוספת הראשוונה".

בסוף הסעיף

- בסעיף מס' הסעיף לחוק העיקרי, בסופו יבוא "תוספת".

דוגמה: בסעיף 6 לחוק העיקרי, בסופו יבוא "ובלבד ששלח הודעה על כך 14 ימים לפני ביצוע הפעולה".

7.10.3 מחיקת מילים מסעיף

- בסעיף מס' הסעיף לחוק העיקרי, המילים "ציטוט מהסעיף הקיים" - יימחקו.

דוגמה: בסעיף 6 לחוק העיקרי, המילים "בהקדם האפשרי" - יימחקו.

- בסעיף מס' הסעיף לחוק העיקרי, הקטע החל במילים "ציטוט תחילת הקטע" עד המילים "ציטוט סוף הקטע"- יימחק.

דוגמה: בסעיף 45 לחוק העיקרי, הקטע החל במילים "ובלבד שעשה כן" עד המילים "בתום התקופה האמורה" - יימחק.

- בסעיף מס' הסעיף לחוק העיקרי, הסיפה החל במילים "ציטוט המילים הראשונות של הסיפה" - תימחק.

דוגמה: בסעיף 3 לחוק העיקרי, הסיפה החל במילים "ואולם רשאי שר האוצר" - תימחק.

7.10.4 החלפה, הוספה או מחיקה של ביטוי חוזר

- בסעיף מס' הסעיף (או - בסעיפים מספרי הסעיפים) לחוק העיקרי , בכל מקום, במקום "טקסט קיים" יבוא "טקסט חדש".
- בסעיף מס' הסעיף (או - בסעיפים מספרי הסעיפים) לחוק העיקרי , בכל מקום, אחרי "טקסט קיים" יבוא "טקסט חדש".
- בסעיף מס' הסעיף (או - בסעיפים מספרי הסעיפים) לחוק העיקרי , בכל מקום, המילים "טקסט קיים" - יימחקו.

דוגמה:

- בפקודת בריאות העם,1940, בסעיף 5(א), בכל מקום, במקום "השר" יבוא "המנהל הכללי".

☜ אם הביטוי החוזר מופיע בהטיות שונות, יש לשנות כל הטיה בנפרד.

דוגמה:

- בסעיף 21 לחוק העיקרי, במקום "שר העבודה והרווחה" יבוא "שר הרווחה" ובמקום "משר העבודה והרווחה" יבוא "משר הרווחה".

7.10.5 החלפת סעיף קטן או פסקה

- בסעיף מס' הסעיף לחוק העיקרי, במקום סעיף קטן מס' הסעיף הקטן יבוא:

"מס' הסעיף הקטן תוכן הסעיף קטן החדש."

דוגמה: בסעיף 19 לחוק העיקרי, במקום סעיף קטן (א) יבוא:

"(א) החלטה סופית של בית הדין ניתנת לערעור בזכות בפני בית משפט מחוזי בדן יחיד."

- בסעיף מס' הסעיף לחוק העיקרי, במקום פסקה מס' פסקה יבוא:

"מס' הפסקה תוכן הפסקה החדשה;".

דוגמה: בסעיף 12(ד) לחוק העיקרי, במקום פסקה (5) יבוא:

"(5) נציג המוסד לביטוח לאומי שימנה מנהל המוסד לביטוח לאומי, מקרב עובדי משרדו;".

7.10.6 הוספת סעיף קטן או פסקה

(א) בתחילת סעיף

- ככלל אין להוסיף סעיף קטן או פסקה בתחילת סעיף או סעיף קטן (כלומר לפני סעיף קטן (א) קיים או לפני פסקה (1) קיימת), שכן אין דרך לסמנה ואין אפשרות לשנות את מספור הסעיפים הקטנים והפסקאות הקיימים בשל בעיית הפניות (בחקיקה ובפסיקה) (ראו לעניין זה בהרחבה בסעיף 7.12). יש למקם את ההוראה שרוצים להוסיפה, במסגרת סעיף קטן או פסקה קיימים או לחלופין, בסעיף קטן או בפסקה באמצע הסעיף או בסופו.

(ב) באמצע הסעיף

- בסעיף מס' הסעיף לחוק העיקרי, אחרי סעיף קטן מס' הסעיף הקטן יבוא:

" מספר הסעיף הקטן החדש תוכן הסעיף הקטן החדש."

דוגמה: בסעיף 37 לחוק העיקרי, אחרי סעיף קטן (ג) יבוא:

"(ג1) הוועדה תגיש המלצותיה לראש הממשלה, לאחר שהתייעצה עם שר הפנים ונתנה למרכז השלטון המקומי הזדמנות להשמיע טענותיו."

- בסעיף מס' הסעיף לחוק העיקרי, אחרי פסקה מס' הפסקה יבוא:

"מס' הפסקה החדשה תוכן הפסקה החדשה."

דוגמה: בסעיף 4 לחוק העיקרי, אחרי פסקה (2) יבוא:

"(2א) רופא מומחה;".

☜ כאשר מוסיפים סעיפים קטנים או פסקאות באמצע הסעיף יש לציינם באמצעות שילוב של מספר ואות (לדוגמה "(א1)" במקרה של הוספת סעיף קטן בין סעיפים קטנים (א) ו-(ב) או "(1א)" במקרה של הוספת פסקה בין פסקאות (1) ו-(2)), ובכל מקרה אין לשנות את מספריהם של הסעיפים הקטנים או הפסקאות הקיימים, זאת בשל בעת?? הפניות (בחקיקה ובפסיקה) לסעיפים הקטנים ולפסקאות במספורם הקיים. (ראו לעניין זה בהרחבה בסעיף 7.12)

(ג) בסוף הסעיף

- בסעיף מס' הסעיף לחוק העיקרי, בסופו יבוא:

"מספר הסעיף הקטן החדש/הפסקה החדשה תוכן הסעיף הקטן החדש/הפסקה החדשה."

דוגמה: בסעיף 22 לחוק העיקרי, בסופו יבוא:

"(ה) אין בהוראות סעיף זה כדי לגרוע מהוראות חוק זכויות החולה, התשנ"ו-1996."

(ד) בסעיף שאינו כולל סעיפים קטנים

- בסעיף מס' סעיף לחוק העיקרי, האמור בו יסומן "(א)" ואחריו יבוא:

"(ב) תוכן הסעיף הקטן החדש."

דוגמה: בחוק העונשין, התשל"ז-1977, בסעיף 6 , האמור בו יסומן "(א)" ואחריו יבוא:

"(ב) הוראות סעיף זה באות להוסיף על הוראות כל דין. "

☜ לעתים רוצים להוסיף סעיף קטן לסעיף שאינו כולל סעיפים קטנים וכן לתקן את תוכן הסעיף הקיים. במקרה כזה יש לפצל את התיקון כלהלן:

בסעיף מס' הסעיף לחוק העיקרי -

(1) האמור בו יסומן "(א)", ובו, במקום "טקסט בסעיף הקיים" יבוא "טקסט חדש";

(2) אחרי סעיף קטן (א) יבוא:

"(ב) תוכן הסעיף הקטן החדש ."

דוגמה : בחוק רשות הספנות והנמלים, התשס"ד- 2004, בסעיף 6-

(1) האמור בו יסומן "(א)", ובו, במקום "בתחום פעולה" יבוא "בתחומי פעולה";

(2) אחרי סעיף קטן (א) יבוא:

"(ב) על אף הוראות סעיף קטן (א) לא יינתן רישיון לתקופה העולה על חמש שנים ."

7.10.7 ביטול סעיף קטן או מחיקת פסקה

- בסעיף מס' סעיף לחוק העיקרי, סעיף קטן מס' הסעיף הקטן - בטל.
- בסעיף מס' סעיף לחוק העיקרי, פסקה מספר הפסקה - תימחק.

דוגמה: בסעיף 107 לחוק העיקרי-

(1) סעיף קטן (ב) - בטל;

(2) בסעיף קטן (ג), פסקה (1) - תימחק.

- בעת ביטול סעיף קטן או מחיקת פסקה, יש לבדוק שאין אזכור של הסעיף הקטן או הפסקה האמורים, לאורך החוק. אם קיים אזכור כאמור יש לתקנו בהתאם.

☜ לעניין דברי הסבר לביטול סעיף קטן או מחיקת פסקה ראו סעיף 10(5).

7.10.8 תיקונים שלובים בסעיף אחד

אפשר לתקן כמה תיקונים, כפי שפורטו לעיל, באותו סעיף של הצעת החוק.

דוגמאות:

- בחוק התקשורת (בזק ושידורים),התשמ"ב-1982, בסעיף 5, במקום "שבהם" יבוא "שלגביהם" ובכל מקום, במקום "ייקבעו" יבוא "יחושבו".

- בסעיף 40 לחוק העיקרי -

(1) בסעיף קטן (א) (5), המילים "כפי שרצה" - יימחקו;

(2) סעיף קטן (ב) - בטל.

7.11 <u>החלפת סעיף, סימן או פרק</u>

- במקום סעיף <u>מס' הסעיף</u> לחוק העיקרי יבוא:

"<u>כותרת שוליים</u> <u>מס' הסעיף</u> <u>תוכן הסעיף.</u>"

דוגמה:

החלפת סעיף 50 .1 בחוק התקשורת (בזק ושידורים),התשמ"ב-1982, במקום סעיף 50 יבוא:

" עונשין 50. ....."

☜ ככלל ניתן להחליף סעיף רק בסעיף המסדיר אותו נושא. אם מבקשים לבטל סעיף בלי להחליפו בהסדר אחר, אין לנצל את מספרו של הסעיף לצורך אחר, ויש לבטלו ולהוסיף סעיף נוסף עם מספור שונה, זאת בשל בעיית ההפניות (בחקיקה ובפסיקה) לסעיפים במספורם הקיים (ראו לעניין זה בהרחבה בסעיף 7.12).

☜ אפשר להחליף כמה סעיפים ואז כותרת השוליים תהיה "החלפת סעיפים <u>מס' סעיף ראשון</u> עד <u>מס' סעיף אחרון</u>", או להחליף את כל הסעיפים בפרק או בסימן מסוים, כולל את כותרת הפרק או הסימן, ואז כותרת השוליים תהיה "החלפת פרק/ סימן <u>מספר הפרק/ הסימן</u>.

דוגמאות:

החלפת סעיפים 20 עד 22 והוספת סעיף 22א .1 בחוק היטלי סחר, התשנ"א- 1991 (להלן - החוק העיקרי), במקום סעיפים 20 עד 22 יבוא:

"כותרת הסעיף 20. ....

כותרת הסעיף 21. ....

כותרת הסעיף 22. ....

כותרת הסעיף 22א. ...."

החלפת פרק ג' .2 במקום פרק ג' לחוק העיקרי יבוא:

"פרק ג': היטל היצף והיטל משווה

סימן א: הגדרות

הגדרות 24. ...."

7.12 <u>הוספת סעיף, סימן או פרק</u>

- בחוק <u>שם החוק</u>, אחרי סעיף <u>מס' הסעיף</u> לחוק העיקרי יבוא:

"<u>כותרת שוליים</u> <u>מס' הסעיף החדש</u> <u>תוכן הסעיף.</u>

☜ ניתן להוסיף כמה סעיפים חדשים ואז כותרת השוליים תהיה "הוספת סעיפים <u>מס' סעיף ראשון</u> עד <u>מס' סעיף אחרון</u>", או להוסיף סימן או פרק חדשים ובכלל זה את כותרת הפרק או הסימן, ואז כותרת השולים תהיה "הוספת סימן/ פרק <u>מס' הסימן או הפרק</u>".

☜ כאשר מוסיפים סעיפים באמצע חוק קיים יש לציינם על ידי שילוב של מספר ואות ("1א"), ובכל מקרה אין לשנות את מספריהם של סעיפים קיימים. גם כאשר מוסיפים סעיף במקום שבו היה סעיף שבוטל בעבר, יש למספרו על ידי שילוב של מספר ואות, ואין לתת לסעיף חדש מספר של

סעיף שהיה קיים (שכן ייתכן שיש חוקים אחרים או פסיקה שמפנים לאותו סעיף היסטורי). כך למשל אם בחוק מסוים קיימים סעיפים 1 עד 8, סעיפים 9 עד 10 בוטלו ואחריהם קיימים סעיפים 11 עד 15, ורוצים להוסיף סעיף חדש אחרי סעיף 8, הסעיף ימוספר "8א" ולא "9".

☜ כאשר מוסיפים סימן או פרק חדשים יש לציין גם אותם באמצעות שילוב של מספר ואות, לדוגמה: "סימן א'1" "פרק ב'2". אם מספר הפרק נקבע במילים (כפי שהיה נהוג בעבר -למשל פרק שלישי) יש לציין את מספר הפרק הנוסף על ידי הוספת ספרה - "פרק שלישי 1".

דוגמאות:

הוספת סעיף 12א	1.	בחוק הבוררות, התשכ"ח-1968, אחרי סעיף 12 יבוא:
		"ביצוע 12א. שר המשפטים ממונה על ביצועו של חוק זה."
הוספת פרק שני 1	1.	בפקודת מס הכנסה, אחרי סעיף 64א1 יבוא:
		"פרק שני 1: קרן להשקעות במקרקעין
		הגדרות 64א2. ..."

7.13 ביטול סעיף, סימן או פרק

- סעיף מס' סעיף - בטל.

דוגמה:

ביטול סעיף 20	1.	בחוק העונשין, התשל"ז-1977 (להלן - החוק העיקרי), סעיף 20 - בטל.

☜ אפשר לבטל כמה סעיפים ואז כותרת השוליים תהיה "ביטול סעיפים מס' סעיף ראשון עד מס' סעיף אחרון", או לבטל סימן או פרק, כולל כותרת הסימן או הפרק, ואז כותרת השולים תהיה "ביטול סימן/ פרק מס' הסימן או הפרק".

דוגמה:

ביטול פרק ד'	1.	פרק ד' לחוק העיקרי - בטל.

☜ לעניין דברי הסבר בעת ביטול סעיפים, ראו סעיף 10(5).

☜ חשוב להזכיר בענין זה את הוראות סעיפים 4 ו- 6 לחוק העונשין. סעיף 4 לחוק העונשין קובע כי במקרים שבהם נעברה עבירה ובוטל בחיקוק האיסור עליה - תתבטל האחריות הפלילית לעשייתה; ההליכים שהוחל בהם - יופסקו, אם ניתן גזר-דין - יופסק ביצועו; ולא יהיו בעתיד עוד תוצאות נובעות מן ההרשעה. סעיף 6 לחוק העונשין מסייג הוראה זו וקובע כי ההוראה לא תחול על עבירה לפי חיקוק שנקבע בו או לגביו שיעמוד בתוקפו לתקופה מסוימת, או שנובע מטיבו שהוא נתון לשינויים מזמן לזמן.

7.14 הוספה, תיקון או ביטול של תוספת

7.14.1 הוספת תוספת

- אחרי סעיף מס' סעיף אחרון לחוק העיקרי יבוא:

"תוספת

(מס' סעיף או סעיפים בחוק שמפנים לתוספת)

תוכן התוספת"

- אחרי תוספת מס' תוספת לחוק העיקרי יבוא:

"תוספת מספר התוספת

(מס' סעיף או סעיפים בחוק שמפנים לתוספת)

תוכן התוספת"

☜ כאשר קיימת בחוק תוספת, ורוצים להוסיף תוספת שניה, יש לתקן את כותרת התוספת הקיימת מ"תוספת" ל"תוספת ראשונה" ולתקן את ההפניות אליה לאורך החוק בהתאם.

☜ סדר התוספות בחוק נקבע על פי רוב לפי סדר הסעיפים המפנים אליהן. כך למשל אם סעיף 1 לחוק מפנה לתוספת הראשונה וסעיף 10 לחוק מפנה לתוספת השניה, וכעת רוצים להוסיף תוספת ולהפנות אליה בסעיף 5 לחוק, יש להוסיף תוספת ראשונה א'.

☜ ראו פירוט נוסף לעניין תוספת לחוק בסעיף 3.16.

7.14.2 תיקון תוספת

בתוספת מס' תוספת לחוק העיקרי, בפרט מס' פרט, במקום "טקסט קיים" יבוא "טקסט חדש".

בתוספת מס' תוספת לחוק העיקרי, אחרי פרט מס' פרט יבוא:

"פרט מס' פרט תוכן הפרט"

דוגמה:

בתוספת הראשונה לחוק העיקרי, אחרי פרט (5) יבוא:

"(6) הממונה לפי חוק הפיקדון על מכלי משקה, התשנ"ט-1999."

☜ יש לשים לב כי במרבית המקרים הסעיפים המופיעים בתוספת מכונים "פרטים" ולא סעיפים או פסקאות.

7.14.3 ביטול תוספת

- התוספת מס' התוספת לחוק העיקרי - בטלה.

דוגמה:

התוספת השלישית לחוק העיקרי - בטלה.

☜ ביטול התוספת ייעשה במקביל לביטול ההפניה אליה בסעיף שבחוק.

☜ לענין דברי הסבר לתוספת הבטלה ראו סעיף 10(5).

8. הוראות לשון ושימוש במונחים

ככלל, מקובלים כללי הפיסוק והכתיב שקבעה האקדמיה ללשון העברית. בפרק זה של המדריך יש התייחסות לענייני לשון מסוימים המקובלים בניסוח דברי החקיקה, והשימוש בהם חשוב לשם אחידות הניסוח בחקיקה.

8.1 כללי פיסוק

- בין סעיפים וסעיפים קטנים יש להפריד באמצעות נקודה ".", שכן מבחינה תוכנית מדובר ביחידות שלמות ונפרדות.
- באמצע סעיף, בין הגדרות בסעיף ההגדרות, ובין פסקאות יש לרשום נקודה-פסיק"; " שכן מבחינה תוכנית מדובר בחלק מיחידה שלמה.

- שימוש במקפים ובקו מפריד:

- מקף הוא הסימן המקשר בין מילים.
- קו מפריד הוא סימן פיסוק המשמש להפרדה בין חלקי משפט או שהוא בא במקום חלק משפט שאין רוצים לחזור עליו.
- בסמיכות רגילה אין צורך להשתמש במקפים: בית משפט, עורך דין, רואה חשבון וכד'.
- בצירוף הבנוי ממילית המצטרפת למילה אחרת ויוצרת עמה משמעות רצוי לשים מקף: אי-תחולה, בא-כוח, בין-ארצי, בין-לאומי, רב-שנתי, חד-סטרי (בכל הדוגמאות הנ"ל אין לשים רווח בין המילים שבצירוף לבין המקף.)
- הצירוף "חוק-יסוד" נכתב עם מקף.
- בכתיבת משפט שבו קו מפריד יש לשים רווח אחד בין הקו המפריד לבין המילים שמשני צדיו.
- כל סימני הפיסוק, חוץ מהקו המפריד, נכתבים בצמידות למילה שלפניהם ועם רווח אחד לאחריהם. מרכאות באות בצמידות משני הצדדים ליחידה המצוטטת או המוגדרת.
- בסוף פתיח לסעיף (רישה) שתחתיו פסקאות -

יש לרשום **נקודותיים** ":" - כאשר הפסקאות באות לפרט את האמור ברישה;

יש לרשום **קו מפריד** " **-** " - כאשר הפסקאות באות בהמשך לאמור ברישה, ומהוות חלק מהמשפט שהתחיל ברישה.

דוגמה:

- סעיף 1 לחוק איסור מימון טרור, התשס"ה- 2005:

"מעשה טרור"- מעשה המהווה עבירה או איום בעשיית מעשה...ומתקיימים בו כל אלה:

(1)...;

(2) המעשה שנעשה או שתוכנן או האיום היה בו-

(א) פגיעה ממשית בגופו של אדם...;

(ב) יצירת סיכון ממשי...;

(ג) פגיעה חמורה ברכוש..."

8.2 שיטת הכתיב

שיטת הכתיב הנהוגה ברשומות היא בדרך כלל שיטת הכתיב חסר הניקוד (השם הרשמי למה שמכונה "כתיב מלא").

כך למשל **בפועל** - קיבל, שירת, סירב, אירע, הוכנס, ייכנסו, יישמע, ייעשה, שוכנע, יישב (מלשון יישוב), ליישב, לשמור. **ובשם** - שירות, סירוב, רישיון, היעדרות.

- חריג לכלל הוא במילים מסוימות הנכתבות בכתיב מלא גם אם לא לפי הכללים, כדי להבחין בין משמעויות, לדוגמה: מינהל לעומת מנהל, מיתקן לעומת מתקן, מילווה לעומת מלווה וכד'.
- אם יש בכך צורך אפשר הוסיף ניקוד לשם הבהרה, כך למשל בסעיף 12 (ב) לחוק זכויות החולה: "יַפְנה רופא חדר המיון את המטופל למוסד רפואי מתאים".

מילים שיש לשים לב לכתיבתן:

מסוים, מחויב ולא "מסויים או מחוייב". סמוך לאם קריאה אין מכפילים את הי'.

ועדה, הוועדה, לוועדה – בראש מילה רק ו' אחת, בתוך המילה כופלים את הו'.

רישיון, זיכיון, ניסיון, עיזבון, פיקדון, חיסכון, ביטחון – מילים במשקל זה תמיד בי' (המילים דמיון, שוויון, פדיון הגייתן בשווא והן נכתבות בלי יוד).

חודש, חודשים ולא **"חדש", "חדשים".**

נוהל, נהלים ולא **נוהלים, נוהלי**.

מרבי ולא **מירבי**.

ממד, ממדים ולא **מימד, מימדים**.

פסקה ולא **פיסקה.**

עסקה ולא **עיסקה.**

מילה, מילים ולא **מלים.**

8.3 שימוש בביטויים, במונחים ובצירופי מילים

כך ולא כך

- **אלא אם כן** ולא **אלא אם**. למשל: "אין עונשין אלא אם כן מזהירין".
- **אם** ולא **באם**.
- **אצילת סמכות** ולא **האצלת סמכות**, ולכן: אוצל סמכות.
- **בלי** ולא **מבלי**, ולכן: בלי לגרוע מהוראות כל דין.
- **בלי, בלא** ולא **ללא**; ולכן: עיסוק בלא רישיון .
- **הואיל ו-** ולא **הואיל ש-** - ביטוי של סיבה (מכיוון ש-).
- **אפשר ש-** ולא **אפשר ו-**.
- **היות ש-** ולא **היות ו-**.

- **מאחר ש-** ולא **מאחר ו-** .
- **במידה ש-** ולא **במידה ו-** – הביטוי "במידה ש-" אינו מילת תנאי ("אם"). ומקומו אך ורק לתיאור מידה . לדוגמה: "בניין שניזוק במידה שאי אפשר לשבת בו ... " (דוגמה לשימוש שאינו נכון: במידה שלא יוכל למלא את תפקידו יעשה זאת מחליפו).
- **בעבור** ולא **עבור** (בהקשרים המתאימים אפשר להמירה ב"בעד").
- **בתוך** שלושה ימים ולא **תוך** שלושה ימים.
- **זה/הזה, זאת/הזאת, אלה/האלה** – ולא **הבא, הבאה, הבאים, הבאות**, לכן: "כמפורט בסעיפים אלה:" ולא "כמפורט בסעיפים הבאים:".
- **הוא, הם** – עדיף על **הינו, הינם (שצורת כתיבתם הנכונה היא הנו, הנם).**
- **יחד** ולא **ביחד**.
- **מונה שר** או **מונה לשר** ולא **מונה כשר .**
- **נמנה עם** ולא **נמנה על**.
- **נקיטת אמצעים, נוקט אמצעים** ולא **נקיטה באמצעים, נוקט באמצעים**.
- **כמה ימים, ימים מספר, ימים אחדים** ולא **מספר ימים.**
- **החל ביום** או **מיום** ולא **החל מיום**.
- **מיום עד יום** ולא **מיום ועד ליום**.
- **לשאת עונש** ולא **לרצות עונש.**
- **מחד גיסא .. מאידך גיסא** ולא **מחד ומאידך.**
- **נוסף על** ולא **בנוסף ל .**
- **כאשר** – שימושו הנכון כאשר הכוונה ל'בזמן ש' או 'כמו ש'. **יש להימנע** מלהשתמש בביטוי במשפטים מעין אלה: "יש למלא את הטופס בשני עותקים כאשר העותק האחד הוא המקור.. והשני העתק".

<u>דומים אך שונים</u>

- **בפני או לפני** - "בפני" = בנוכחות, ולכן: בפני שני עדים; "לפני" = מכוון לתשומת לבו, ולכן: יובא לפני שופט; יוצג לפני הוועדה.
- **אבטחה או הבטחה** - "אבטחה" - מתן אמצעי ביטחון מפני אירוע בלתי רצוי, ולכן: פעולות אבטחה; "הבטחה" - התחייבות של אדם לעשות משהו.
- **אחזקה או החזקה** - "אחזקה" - במובן של תחזוקה, ולכן: דמי אחזקה, הוצאות אחזקה; "החזקה" - שם פעולה של הפועל החזיק, ולכן: החזקת מניות.
- **החיל או הכיל** - "הכיל" - כלל, החזיק בתוכו, ולכן: קבוצה המכילה קבוצה אחרת; "החיל" - גרם למשהו לחול על - להיות תקף לגבי - , ולכן: "החיל את החוק למפרע".

- **תפיסה או תפישה** - שתי הצורות תקינות, ויש המבדילים ביניהן באופן זה: "תפיסה" - תפיסה פיזית של חפץ, ולכן: תפס חזקה; "תפישה" - תפישה מופשטת של רעיון, ולכן: "תפישה מהירה".

- **השהיה או השעיה** - "השהיה" - עיכוב או דחייה של פעולה, ולכן: להשהות את ביצוע הצו; "השעיה" - הפסקת שירותו של אדם שהואשם בעבירה עד לבירור אשמתו, ולכן: "להשעות את כהונתו עד לסיום ההליכים המשפטיים נגדו".

- **התראה או התרעה** - "התראה" - אזהרה שאדם או רשות נותנים לפני ביצוע פעולה, ולכן: תשלח לו הרשות התראה על כוונתה להוציא נגדו צו הפסקה; "התרעה" - מתן אות מפני אירוע חיצוני שעלול להתרחש, ולכן: "התרעה על פיגוע".

- **מספר או כמות** כשמדברים על עצמים שאפשר למנותם משתמשים במילה "מספר", ולכן: מספר האנשים הממתינים בתור. כאשר מדברים על עצמים שאי אפשר למנותם יש לומר "כמות", ולכן: כמות הפסולת שמייצר הישראלי הממוצע היא 1.7 קילוגרם פסולת ביום שהם כ-620 קילוגרם בשנה.

<u>העדפות</u>

- **אלה או אלו** – שתי הצורות נכונות אך ההעדפה וצורת הכתיבה הנהוגה ברשומות היא '**אלה**' שהיא לשון המקרא על 'אלו' שהיא לשון חז"ל.

- **כדי או על מנת** - יש להשתמש בביטוי "כדי" ולא "על מנת" כשהמדובר במילת תכלית, ולכן: "סעיף זה מוצע כדי להבהיר...". "על מנת" משמש רק כאשר מדובר בתנאי מחושב, לדוגמה: "עשה כן על מנת להשיג תמורה".

- **לאור** – (נמצאת בעיקר בדברי הסבר). עדיף למצוא תחליפים בעיקר אם מדובר בהקשר שלילי, כמו: לאור הקשיים, לאור התוצאות הקשות; אפשרויות: **ב (במצב שנוצר), בשל, לאחר, עקב, בעקבות**.

- **ניתן או אפשר** – ברוב המקרים עדיף להשתמש ב"אפשר" במיוחד אם אין במשמע מתן רשות. בצורת השלילה בעבר ובעתיד: לא יהיה אפשר, לא היה אפשר (ולא 'אי אפשר היה').

- **על ידי או בידי** – באופן כללי רצוי להשתמש בצורת הפעיל ולא בצורת הסביל: המנהל ייתן אישור וכד'; אם בכל זאת משתמשים בצורת הסביל עדיף להשתמש בצורה 'בידי' אם מדובר בעושה הפעולה ממש, לדוגמה: האישור יינתן בידי המנהל, המיון ייערך בידי בעל מקצוע. הצורה 'על ידי' מתאימה יותר כאשר מדובר במילוי שליחות: 'לא על ידי מלאך ולא על ידי שליח'.

- מילת **או** מתנהגת כ'וו החיבור' ולכן מומלץ להשתמש בלשון רבים "פלוני או אלמוני יעשו", בעיקר אם מדובר בשמות ממין זכר ונקבה, לדוגמה: המנהל או הוועדה יקבעו. במקורות אפשר למצוא גם בלשון יחיד: ראובן או שמעון יעשה.

- **רוב, חלק, מקצת, מחצית, 30% וכד'** – הפועל במשפטים שבהם הנושא מכיל מילים אלה יבוא בדרך כלל בהתאם לשם העצם הנלווה להן, לדוגמה: רוב המסמכים נבדקו, מקצת הנשים הן עקרות בית, שליש מילדי הגן הם....

- **ערר או ערעור** - ההבחנה בשפת החקיקה, ככלל, נעשית בהתאם לגוף שאליו מערערים. ערר - מוגש לרשות מינהלית או מעין שיפוטית (שר, ועדת ערר, היועץ המשפטי לממשלה וכיוצא באלה), ערעור - מוגש לבית המשפט.

- **אחת היא** עדיף על **אין נפקא מינה.**

8.4 הוראות שונות

שימוש בצורת פעיל-

ככלל שפת החקיקה היא שפה "אקטיבית" ולא "פסיבית", ולכן יש להעדיף ביטויים בלשון "פעיל" ולא בלשון "סביל". לכן: "המנהל ייתן רישיון", ולא "רישיון יינתן בידי המנהל". **יש להקפיד שלא לקבוע שפעולה תיעשה בלי לציין מי הוא עושה הפעולה.**

פעלים בצורת נקבה רבות -

פעלים בצורת נקבה רבות נכתבים כצורת הפועל בזכר: 'הן יעשו' ולא 'הן תעשינה'.

סדר מילים במשפט

לפחות – מקומו בסוף הביטוי, לדוגמה: שלושה ימים לפחות לפני.....

וחצי – מקומו בסוף הביטוי, לדוגמה: שלוש שנים וחצי.

ה' הידיעה בסמיכויות

סמיכויות שבהן הנסמך הוא פועל בהווה כמו יושב ראש, עורך דין, יוצא דופן וכד' ביידוע אפשריות שתי צורות: **היושב ראש** אך גם **יושב הראש**, **העורך דין** וגם **עורך הדין**, **היוצא דופן** וגם **יוצא הדופן**.

ש' הזיקה - חשוב שלא להשמיטה, לדוגמה: המקום שבו נמצא החפץ או המקום שהחפץ נמצא בו (ולא 'המקום בו נמצא החפץ');

- חשבון הבנק שאליו הועבר התשלום או חשבון הבנק שהתשלום הועבר אליו (ולא 'החשבון אליו הועבר התשלום');
- האזור שרוצים לפנות (ולא 'האזור אותו רוצים לפנות' - מילת 'אותו' אינה נחוצה במשפט זיקה כזה).

מספרים

- בדרך כלל מספרים קטנים (למעט מספרים של סעיפים ופסקאות) נכתבים במילים ומספרים גדולים בספרות (לדוגמה: שבעה ימים אבל 700 מטרים), מכל מקום חשוב שתהיה אחידות באופן כתיבת המספרים.
- במספרים משתיים והלאה שם העצם יבוא ברבים, לדוגמה: שני אנשים, חמישה עשר בניינים,עשרים הודעות; במספר הגדול מעשר (11 ויותר) יכולים שמות עצם מסוימים (בעיקר שמות עצם הניתנים למדידה, כמו למשל: שנה, יום, חודש, מטר, שקל, אחוז, קילו) לבוא גם בצורת יחיד (לדוגמה: אחד עשר יום, שלושים מטר), ואולם בחקיקה ההעדפה היא לצורת רבים גם במקרים אלה.
- עם מילת ההכפלה "פי" תמיד יבוא המספר בזכר, ולכן: פי שניים, פי שלושה.
- מספר סתמי (מספר העומד בפני עצמו ואינו מונה עצמים) יבוא בנקבה, ולכן: "השכר הקובע הוא השכר השנתי מחולק בעשר".

תאריכים

- תאריכים מציינים במספר מונה זכר ובלי ה׳ הידיעה: 1 באפריל (ובמילים: אחד באפריל, שניים באפריל, עשרה באפריל); ולכן: ״יוגש ביום 1 באפריל בכל שנה״ (או ״ב-1 באפריל בכל שנה״), ולא ״ביום ה-1 באפריל בכל שנה״.
- ככלל כאשר מציינים תאריך מלא יש לציין גם את התאריך העברי וגם את התאריך הלועזי.

את התאריך המלא יש לציין כך: ראשית את התאריך העברי - יום, **ב**חודש, שנה, ואחריו את התאריך הלועזי בסוגריים. דוגמה: ה׳ **ב**אייר התשס״ו (3 **ב**מאי 2006).

ראשי תיבות וקיצורים

דוח – נכתבת בלי גרשיים ומשמשת כמילה בעלת משמעות בצורתה זו. ולכן דוחות, וצורת הפועל לדווח.

- בדרך כלל כותבים מילים שלמות ולא בראשי תיבות: אף על פי, על ידי, מס ערך מוסף, למעט מילים שניתן להן קיצור בהגדרה או מילים הנאמרות כקיצור כמו מלכ״ר, גלי צה״ל וכו׳.
- כאשר מונים בהצעת החוק כמה סעיפים יש לומר ״סעיפים X עד Y״ ואין להשתמש בקיצור ״סעיפים X - Y״.

☜ **להרחבה בנושא ראו גם:**

האתר של האקדמיה ללשון העברית http://hebrew-academy.huji.ac.il

האתר ״השפה העברית״ www.safa-ivrit.org

הודעה על מינוחי המשפט הפלילי, לפי חוק המוסד העליון ללשון העברית, התשי״ג-1953 (י״פ התשס״ו, עמ׳ 78)

9. שונות

9.1 מראה מקום ואזכור של חוקים ופקודות

אם חיקוק כלשהו נזכר בפעם הראשונה בהצעת החוק, יבוא בצמוד לו מספור, בסדר רץ, של הפנייה להערת שוליים שבה יצוין מראה המקום של אותו חיקוק, הכולל את מקום הפרסום הרשמי הראשון של החיקוק הנזכר, בציון עמוד הפרסום.

דוגמה:

״הפרשי הצמדה וריבית	15.	לא שולם הקנס במועדו, יתווספו עליו הפרשי הצמדה וריבית לפי חוק פסיקת ריבית והצמדה, התשכ״א-1961[1], עד לתשלומו.

[1] ס״ח התשכ״א, עמ׳ 192.

☜ במראה המקום של החוק העיקרי ושל כל חוק אחר המתוקן בתיקון עקיף יש לציין, נוסף על מקום הפרסום הרשמי הראשון, גם את מקום הפרסום הרשמי של התיקון האחרון לאותו חוק.

דוגמה:

״תיקון סעיף 1	1.	בחוק הגנת הפרטיות, התשמ״א-1981[1] (להלן - החוק העיקרי), בסעיף 1 ...

[1] ס״ח התשמ״א, עמ׳ 128; התש״ס, עמ׳ 304

☜ בציון מראה מקום של חקיקה מנדטורית, אם מדובר בחקיקה שפורסמה בחוקי ארץ ישראל, ייעשה שימוש בראשי התיבות "חוקי א"י" ואם מדובר בפרסום בעיתון הרשמי ייעשה שימוש בראשי התיבות "ע"ר".

דוגמאות:

- פקודת בריאות העם, 1940 - ע"ר 1065, תוס' 1, עמי (ע)191 (א) 239;
- פקודת זכות יוצרים – חוקי א"י כרך א', עמ' (ע) 364 (א) 389.

☜ באזכור של פקודות בעלות נוסח חדש יש הבדלים בדרך האזכור של הפקודות השונות הנובעים מהעדר אחידות בנוסח הפרסום המקורי, ויש לאזכר כל פקודה בשמה כפי שפורסם במקור:

עד נוסח חדש מס' 9 - יש לציין את השם בלבד

לדוגמה: פקודת העיריות שפורסמה בדיני מדינת ישראל נוסח חדש 8, תאוזכר בגוף החוק כ"פקודת העיריות", ואילו במראה המקום שלה בהערת השוליים יירשם "דיני מדינת ישראל, נוסח חדש 8, עמ' 197."

בנוסח חדש מס' 10 ו-11 - יש לציין את השם + [נוסח חדש]

לדוגמה: פקודת הנזיקין שפורסמה בדיני מדינת ישראל נוסח חדש 10, תאוזכר בגוף החוק כ"פקודת הנזיקין [נוסח חדש]" ובמראה המקום שלה בהערת השוליים יירשם "דיני מדינת ישראל, נוסח חדש 10, עמ' 266."

בנוסח חדש מס' 12 ואילך - יש לציין את השם + [נוסח חדש]+שנת הפרסום

לדוגמה: פקודת המשטרה שפורסמה בדיני מדינת ישראל נוסח חדש 17 תאוזכר בגוף החוק כ"פקודת המשטרה [נוסח חדש], התשל"א-1971", ובמראה המקום שלה בהערת השוליים יירשם "דיני מדינת ישראל, נוסח חדש 17, עמ' 390."

9.2 תיקוני חקיקת משנה

הצעות חוק יכולות להציע תיקוני חקיקה ראשית בלבד, דהיינו - חוקים ופקודות, וכאשר מדובר בהצעת חוק יסוד - תיקונים לחוק יסוד בלבד.
בחקיקה ראשית לא ניתן לתקן חקיקת משנה, כדוגמת תקנות, צווים, כללים וכו'.

9.3 ציון מקוצר של חיקוקים חוזרים

אם חיקוק מסוים מופיע יותר מפעם אחת בהצעת החוק, ניתן לציין בפעם הראשונה שבה הוא נזכר את שמו המלא ובהמשך את שמו המקוצר.

דוגמה:

- חוק העונשין, התשל"ז-1977[1] (להלן - חוק העונשין)...

9.4 שימוש במונחים רישה, סיפה

אם מתייחסים לראשיתו של סעיף חוק או לסופו, ניתן להשתמש בהכללה במינוחים "רישה" או "סיפה", בהתאמה, ובלשון נקבה. כך למשל, אם רוצים למחוק או להחליף ראשיתו של סעיף, ניתן, במקום לצטט את הקטע האמור, לומר:

"הרישה עד המילים "X" – תימחק; או

"במקום הרישה עד המילים "X" יבוא "Y".

בדומה, כאשר מתייחסים לסופו של סעיף ניתן לומר "הסיפה החל במילים..."

9.5 הסמכה להתקנת "תקנות", "כללים" או "צווים"

המונח "תקנות" מתייחס לחקיקת משנה להבדיל מחקיקה ראשית. "תקנה" מוגדרת בחוק הפרשנות כ"הוראה שניתנה מכוח חוק והיא בת-פעל תחיקתי".

- הוראת הסמכה להתקין חקיקת משנה תנוסח על פי רוב כך: "השר רשאי לקבוע בתקנות הוראות לעניין...".

- בחקיקה ניתן לעשות שימוש בשמות נוספים לחקיקת משנה: **כללים, צווים וחוקי עזר:**

"כללים" - הכוונה על פי רוב לתקנות המותקנות בידי תאגיד שהוקם מכוח חוק כדי להסדיר תחום מקצועי מסוים. ***לדוגמה:*** סעיף 18 לחוק המועצה להשכלה גבוהה, התשי"ח-1958 קובע כי "המועצה רשאית לבטל הכרתה במוסד מוכר, על יסוד כללים שנקבעו על ידיה לביטול הכרה במוסד מוכר". מכוח הסעיף האמור קבעה המועצה להשכלה גבוהה את כללי המועצה להשכלה גבוהה (ביטול הכרה במוסד מוכר), התשמ"ח-1988.

"צו" - במונח צו נעשה שימוש על פי רוב כשמדובר בסמכות שר לקבוע בחקיקת משנה רשימת עניינים. ***לדוגמה:*** חוק רישוי עסקים, התשכ"ח-1968, קובע בסעיף 1 כי "שר הפנים רשאי לקבוע בצווים עסקים טעוני רישוי ולהגדירם..." מכוח הסעיף האמור הותקן צו רישוי עסקים (עסקים טעוני רישוי), התשנ"ה-1995.

הסמכה לקבוע צו מקובלת בחקיקה גם כאשר המדובר בשינוי תוספת לחוק, כאשר ניתנת סמכות להאריך תוקפה של הוראת שעה, או כאשר המדובר בעדכון סכומים.

דוגמאות:

- שינוי התוספת 24. השר רשאי, בצו, לשנות את התוספת.
- תוקף 5. חוק זה יעמוד בתוקפו עד יום כ"ח בתמוז התשס"ח (31 ביולי 2008), ואולם רשאית הממשלה, באישור הכנסת, להאריך בצו את תוקפו, מעת לעת, לתקופה שלא תעלה בכל פעם על שנה אחת.

"חוק עזר" - תקנות המותקנות על ידי רשות מקומית נקראות "חוקי עזר". ***לדוגמה:*** סעיף 2 לחוק איסוף ופינוי פסולת למיחזור, התשנ"ג-1993, קובע כי רשות מקומית רשאית "לקבוע בחוק עזר הסדרים לאיסוף ולפינוי פסולת למיחזור בתחומה..."

9.6 הוראות מפקודת הפרשנות ומחוק הפרשנות

פקודת הפרשנות וחוק הפרשנות קובעים הוראות בעלות תחולה כללית לעניין פרשנות חיקוקים. בין השאר נקבע בהן פירוש למילים ולביטויים הנפוצים בחקיקה, הוראות לעניין פירוש סמכויות וכן הוראות שונות הנוגעות לפרשנות חיקוקים. הוראות אלה חלות כל עוד לא משתמעת בחקיקה פרשנות אחרת (ראו סעיף 1 לחוק הפרשנות).

להלן כמה הוראות בפקודה ובחוק האמורים שהשימוש בהן נפוץ בעת ניסוח חקיקה, ושלא הוזכרו לעיל:

- המונח "אדם" - פירושו "לרבות חברה או התאחדות או חבר בני-אדם, בין שהם מואגדים ובין

שאינם מואגדים".

- <u>הביטוי "עד"</u> - ביטוי זה, לעניין זמן, משמעו עד ועד בכלל. אשר על כן כאשר נאמר כי תוקפו של חיקוק מיום X עד יום Y , תקופת התוקף כוללת את יום Y, כלומר החיקוק פוקע ביום שלאחר יום Y.

- <u>הביטוי "לפי"</u> - ביטוי זה לעניין חיקוק מסוים משמעו גם לפי התקנות שהותקנו מכוחו של החיקוק. לפיכך כאשר נאמר "לפי הוראות חוק זה" הכוונה גם לחוק וגם לתקנות שהותקנו מכוחו.

- <u>יחיד - רבים</u> - האמור בלשון יחיד - אף לשון רבים במשמע, וכן להפך.

- <u>זכר - נקבה -</u> האמור בלשון זכר - אף לשון נקבה במשמע, וכן להפך.

- <u>תקנות ומינויים מכוח חיקוק שבוטל -</u> סעיף 23 לחוק הפרשנות קובע, כי "משבוטל חיקוק בטלים עמו התקנות והמינויים שנעשו מכוחו; ואולם מקום שהחיקוק המבטל קובע הוראות במקום המבוטלות - התקנות והמינויים שנעשו מכוח ההוראות המבוטלות יעמדו בתוקפם עד שיבוטלו בתקנות ובמינויים מכוח החיקוק המבטל". אשר על כן, כאשר מחוקקים חוק חדש המבטל חוק קודם באותו עניין, ממשיכים לחול המינויים והתקנות מכוח החיקוק הקודם עד שיוחלפו, ואין צורך לקבוע הוראת מעבר מפורשת בחוק החדש האומרת זאת. כך למשל גם לאחר חקיקת חוק הפיקוח על שירותים פיננסיים (קופות גמל), התשס"ה-2005, ממשיכים לחול תקנות מס הכנסה (כללים לאישור ולניהול קופות גמל), התשכ"ד-1964, עד שיוחלפו מכוח תקנות לפי החוק החדש.

- <u>פירוש של אזכורים -</u> סעיף 25 לחוק הפרשנות קובע כי "אזכור של חיקוק בחיקוק אחר - כוונתו לחיקוק המאוזכר כנוסחו בשעה שנזקקים לו, לרבות ההוראות שנוספו בו והוראות שבאו במקומו בחיקוק אחר". לכן כאשר חוק מאזכר למשל את פקודת החוק הפלילי, 1936, קוראים אותו כאילו הוא מפנה לחוק העונשין, התשל"ז-1977 (אשר החליף את פקודת החוק הפלילי, 1937). יחד עם זאת כאשר מבטלים חוק, מחליפים חוק או משנים את שמו רצוי לשם "ניקיון" החקיקה לערוך תיקונים עקיפים בסוף החוק המתקן, ולתקן בהתאם לכך את כל האזכורים של החוק בחקיקה ראשית אחרת.

- <u>שימוש בסמכות התקנת תקנות או מינוי, בין פרסום חוק לבין תחילת תוקפו</u> - סעיף 19 לפקודת הפרשנות קובע כי "חיקוק שאין תחילתו עם נתינתו, והוא מעניק סמכות להתקין תקנות או לעשות מינוי או כל דבר למען מטרת החיקוק, אפשר להשתמש באותה סמכות - אם אין כוונה אחרת משתמעת - בכל שעה לאחר נתינתו של החיקוק, במידה שהדבר נראה דרוש או ראוי כדי להפעיל את החיקוק ביום תחילת תוקפו; ואולם כל תקנה וכל מינוי וכל דבר שנעשו בכוח אותה סמכות לא יהיה להם תוקף עד יום תחילת תוקפו של החיקוק, אלא אם היתה כוונה אחרת משתמעת מתוך החיקוק, או אם היו התקנה, המינוי או הדבר דרושים להפעלת החיקוק." לפיכך כאשר מחוקקים חוק שמועד תחילתו מאוחר ליום פרסומו ברשומות, ניתן ככלל להתקין תקנות או לערוך מינויים מכוחו, לאחר יום פרסומו ולפני מועד תחילתו, אשר יקבלו תוקף במועד התחילה, ואין צורך לקבוע לכך הוראה מפורשת.

10. דברי הסבר

לכל הצעת חוק יתלוו דברי הסבר המסבירים את תוכן ההצעה. דברי ההסבר אינם צריכים להיכתב בלשון משפטית ועליהם להיות ברורים ועניינים, כך שכל מעיין שאינו משפטן יעמוד בלא קושי על כוונת המציעים.

יש לזכור כי דברי ההסבר משמשים לצורך פירוש החוק (ולעתים גם בפרשנות של חוקים אחרים באותו הקשר) ולכן יש לדייק בהם (ראו למשל פסק דינו של בית המשפט המחוזי בירושלים בע"א **2041/08 רות פסט** נ' **קצין התמלוגים** (טרם פורסם) (http://elyon1.court.gov.il/heb/dover/3097491.doc), שם עשה בית המשפט שימוש בדברי ההסבר להצעת חוק תשלומים לפדויי שבי, התשס"א - 2005, כדי לקבוע ממצא עובדתי שהשפיע על הקניית זכויות לפי חוק אחר - חוק משפחות חיילים שנספו במערכה (תגמולים ושיקום), התש"י-1950.

דברי ההסבר יכול שיכללו מבוא המסביר את עיקרי המגמה של הצעת החוק והסוקר בקצרה את התיקונים העיקריים, והם יכללו הסבר מפורט שיהיה צמוד לכל סעיף של הצעת הנוסח.

דברי ההסבר יכללו בין השאר את אלה:

(1) תיאור המצב המשפטי הקיים, והנימוקים המחייבים את הוראות החוק המוצע.

(2) עיקרי הוראות החוק המוצע, בלשון עניינית, השינויים הנובעים מתוכם במצב המשפטי הקיים והסברת תוצאותיהם.

(3) מקום שהחוק המוצע מסתמך על פסיקה יש לציין את תוכנה ואת אזכורה.

(4) מקום שהחוק המוצע מסתמך על המלצות ועדה מקצועית או ועדה בין-משרדית יש לציין את הגורם שמינה את הוועדה, את תאריך מינויה ואת התאריך שבו הגישה את המלצותיה ולתאר בקצרה את הרכבה ותפקידה.

(5) מקום שהחוק המוצע מחליף או מבטל הוראות בחוק קיים (סעיפים, סעיפים קטנים או פסקאות) יש להביא את נוסח ההוראות האמורות, כנוסחן ערב החלפתן או ביטולן; אם מספר ההוראות הוא גדול (למשל כאשר המדובר בביטול סימן או פרק בחוק או כאשר מבטלים חוק בשלמותו) ניתן להביא את נוסח ההוראות בנספח לדברי ההסבר.

(6) בהתאם לסעיף 39א לחוק יסודות התקציב, התשמ"ה-1985, מקום שביצוע הצעת חוק כרוך בהוצאה או בהתחייבות להוצאה מתקציב המדינה, או שהביצוע כרוך בהפחתה של הכנסות המדינה, יש לציין זאת בדברי ההסבר.

(7) בהתאם לחוק לציון מידע בדבר השפעת חקיקה על זכויות הילד, התשס"ב-2002, בדברי ההסבר של הצעת חוק, שעל פניה נראה שכרוכה בה, במישרין או בעקיפין, השפעה על זכויותיהם של ילדים יצוינו אלה, לפי העניין:

(1) קיומה של פגיעה או קיומו של שיפור הנוגעים לזכויותיהם של ילדים והיקפם, לרבות לעניין תנאי חייהם והשירותים המוקנים להם;

(2) הנתונים והמידע ששימשו לקביעת האמור בפסקה (1), אם ישנם.

ההתייחסות להשפעת הצעת החוק על זכויות הילד, תיעשה בנפרד, בסוף דברי ההסבר להצעת החוק או בסוף דברי ההסבר לסעיף שיש לו השפעה כאמור, תחת הכותרת "השפעה על זכויות הילד".

11. תיקון טעות

11.1 תיקון טעות בנוסח של חוק שהתקבל בכנסת

סעיפים 10א ו-10ב לפקודת סדרי השלטון והמשפט, התש"ח-1948 (להלן - פקודת סדרי השלטון והמשפט), קובעים הסדרים לעניין תיקון טעות בנוסח של חוק שנתקבל בכנסת וזו לשונם:

"10א. תיקון טעות בנוסח שנתקבל

(א) לעניין סעיף זה, "הועדה" - הועדה מועדות הכנסת שהחוק היה בטיפולה, ואם אינה קיימת עוד - הועדה שהחוק נמצא בתחום עניניה, ובאין ועדה כזאת - הועדה שקבעה לכך ועדת הכנסת.

(ב) נפלה טעות בנוסח של חוק כפי שנתקבל בכנסת וקבעה הועדה, לפי הצעת יושב ראש הכנסת, כי הטעות היא לשונית - טכנית, פליטת קולמוס, השמטה מקרית, טעות הדפסה, שיבוש של העתקה וכיוצא באלה, רשאית הכנסת, בהחלטה, לתקן את הטעות.

(ג) נתקבלה ההחלטה לתיקון הטעות לפני פרסום החוק ברשומות, יפורסם החוק כמתוקן.

(ד) נתקבלה ההחלטה לתיקון הטעות אחרי פרסום החוק ברשומות, יפורסם התיקון ברשומות בחתימת יושב-ראש הכנסת, ותחילתו של התיקון תהא מיום פרסומו, זולת אם נקבע בהחלטה שתחילתו תהא מיום תחילת החוק.

10ב. תיקון טעות בנוסח שפורסם

נפלה טעות דפוס בנוסח של חוק כפי שפורסם ברשומות לעומת הנוסח שנתקבל בכנסת או תוקן לפי סעיף 10א, יורה שר המשפטים על תיקונה ברשומות."

סעיף 16(ח) לפקודת סדרי השלטון והמשפט קובע הוראות לעניין תיקון טעות בנוסח חדש או בנוסח משולב שהוכן בהתאם להוראות אותו סעיף.

בהתאם להנחיית היועץ המשפטי לממשלה מס' 2.3004 "תיקון טעות בחוק שנתקבל - נוהל" , אם נתגלתה טעות בנוסח החוק, בין שפורסם ברשומות ובין שטרם פורסם ברשומות, תימסר הודעה על כך לראש תחום (נוסח החוק והרשומות) במשרד המשפטים, וזה יבחן אם אכן מדובר בטעות שיש לתקנה לפי הוראות סעיפים 10א, 10ב או 16(ח) לפקודת סדרי השלטון והמשפט.

תיקוני הטעות יתבצעו כלהלן:

- נפלה טעות בנוסח החוק כפי שהתקבל בכנסת, שהיא טעות לשונית-טכנית, פליטת קולמוס, השמטה מקרית, טעות דפוס או שיבוש של העתקה (סעיף 10א(ב) לפקודה) יפנה ראש תחום (נוסח החוק) במשרד המשפטים ליושב ראש הכנסת, באמצעות היועץ המשפטי לכנסת, בבקשה להציע לוועדה הנוגעת בדבר להחליט על תיקון הטעות;
- נפלה טעות דפוס בנוסח החוק כפי שפורסם ברשומות לעומת הנוסח שהתקבל בכנסת (סעיף 10ב לפקודה), יפנה ראש תחום (נוסח החוק) לשר המשפטים בבקשה להורות על תיקון הטעות.
- התעורר ספק אצל ראש תחום (נוסח החוק) אם הטעות משמעותית ומחייבת פעולה לפי הנחיה זו, יקבל את חוות דעתו של המשנה ליועץ המשפטי לממשלה (חקיקה).

11.2 תיקון טעות בנוסח של הצעת חוק ממשלתית שפורסמה ברשומות

ככלל אין הליך לתיקון טעות שנפלה בנוסח של הצעת חוק ממשלתית, ואם מדובר בטעות דפוס, בשיבוש בהעתקה או בהשמטה מקרית, שאינם משמעותיים, נהוג לתקן את הטעות בעת הכנת הצעת החוק לקריאה שניה ולקריאה שלישית בוועדה בכנסת. אם הטעות היא טעות משמעותית, ניתן במקרים חריגים לפרסם נוסח מתוקן של הצעת החוק, בלא הטעות.

12. נוסח חדש ונוסח משולב

סעיף 16 לפקודת סדרי השלטון והמשפט קובע את ההסדרים להכנת נוסח חדש ונוסח משולב של חוק.

- "נוסח חדש" הוא נוסח של חוק שהיה קיים בארץ ישראל ערב הקמת המדינה, המחיל את כל השינויים הנובעים מהקמת המדינה ורשויותיה ואת כל השינויים שחלו באותו חוק מכוח חקיקה. שר המשפטים רשאי לפרסם ברשומות הצעת נוסח חדש והוא יובא לדיון לפני ועדה מייעצת שהרכבה קבוע בסעיף 16 האמור. הוועדה תבדוק את הנוסח המוצע, אם הוא נאמן בתוכנו לחוק המקורי ומכיל את כל שינויי החקיקה שחלו, ותביא את ההצעה לועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת. ועדת החוקה תדון בהצעה, תקבע את הנוסח החדש, והוא יפורסם ברשומות בחתימת שר המשפטים.

- "נוסח משולב" הוא נוסח של כל חוק שניתן במדינה (לרבות נוסח חדש) המכיל את כל השינויים שחלו באותו חוק מכוח חקיקה. שר המשפטים רשאי להציע לועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת הצעה לנוסח משולב. ועדת החוקה תדון בהצעה, תקבע את הנוסח המשולב, והוא יפורסם ברשומות בחתימת שר המשפטים.

- בנוסח חדש ובנוסח משולב מותר לחלק את הוראות החוק באופן שונה, למזגן, להכתירן בכותרות ולשנות את מקומן, לאחד בחוק אחד הוראות של חוקים נפרדים הדנות בנושא אחד ולחלק לחוקים נפרדים הוראות חוק אחד הדנות בנושאים שונים, לשנות את שמו של חוק, לאחד מונחים , לתקן תחביר, לתקן טעויות סופר, ולהביא כל שינוי שבצורה בלבד - כל עוד אין בכל אלה שינוי תוכן.

- משרד המבקש ליזום נוסח חדש או נוסח משולב של חוק שבאחריותו יתייעץ, לפני תחילת העבודה, עם ראש תחום (נוסח החוק) במשרד המשפטים.

13. נושאי רוחב בחקיקה

13.1 עבירות הפוסלות אדם לכהונה, לעיסוק או לתפקיד

אם רוצים לתאר סוג עבירות שפוסלות אדם מלשמש בתפקיד מסוים, לא נהוג עוד, ככלל, לנקוט בביטוי (שבו נעשה שימוש בעבר) "עבירה שיש עמה קלון", כיוון ש"קלון" שמשמעותו "פסול מוסרי" הוא ביטוי מטעה ואינו מתאים בהקשר זה. בנסיבות מסוימות גם הרשעה בעבירת רשלנות, שאינה מעידה על חוסר יושר או על פגם מוסרי, יכול שתפסול אדם מכהונה, אם היא מצביעה על כך שהוא גילה חוסר אחריות בנושא הרלוונטי לאותה כהונה.

לפיכך יש להשתמש במינוח "עבירה אשר מפאת מהותה, חומרתה או נסיבותיה אין הוא ראוי לשמש .../אין זה ראוי שיינתן לו". במקרה כזה ההחלטה אם עבירה מסוימת פוסלת אדם מתפקיד פלוני או מעיסוק פלוני מסורה בידי הגורם המינהלי אשר מחליט על המינוי או על מתן הרישיון ולעיתים הסמכות נמסרת לבית משפט. ככלל, אין מקום למסור סמכות זו ליועץ המשפטי לממשלה. כאשר מסורה הסמכות לבית המשפט, יכול שהפניה לבית משפט תהיה של היועץ המשפטי לממשלה או נציגו. לעניין זה יצוין כי ישנם חריגים שבהם מוצדק עדיין לדבר על קלון, כאשר מדובר, למשל, בפסלות לכהן בכנסת בעקבות הרשעה, וישנם גם מקרים שבהם מפרטים בחוק את רשימת העבירות.

דוגמאות:

- סעיף 4(א) לחוק מידע גנטי, התשס"א-2000 :

"המנהל רשאי לתת רישיון לעריכת בדיקות גנטיות למעבדה רפואית, בתנאים שיקבע, ואם נתקיימו כל אלה...

(3) המבקש או מנהל המעבדה, לא הורשע בעבירה אשר מפאת מהותה, חומרתה או נסיבותיה אין זה ראוי שיינתן לו רישיון."

- סעיף 4(ו) לחוק הקולנוע, התשנ"ט-1999 :

"לא ימונה לחבר המועצה מי שהורשע בעבירה אשר מפאת מהותה, חומרתה או נסיבותיה אין הוא ראוי לשמש חבר המועצה."

13.2 קביעת חובת פיקוח לנושאי משרה בתאגיד – שהפרתה עבירה פלילית

העיקרון שלפיו "איש בשל מעשיו ייענש" קיבל משנה תוקף לאחר חקיקתו של תיקון מס' 39 לחוק העונשין, בשנת 1995 (ס"ח התשנ"ה, עמ' 390). לפיכך, ככל שמדובר בענישתם של נושאי משרה בתאגיד בגין מעשי התאגיד, אין לקבוע כי ככל שהתאגיד ביצע עבירה יואשם בה גם נושא המשרה (או שיראו את נושא המשרה כאילו ביצע אותה). תחת זאת, יש לקבוע חובה מפורשת לנושא המשרה לפקח ולעשות ככל שניתן למניעת ביצוע עבירות בידי התאגיד. ביצוע עבירה בידי התאגיד מקימה חזקה שנושא המשרה הפר את חובת הפיקוח שלו, אך עדיין נתונה בידיו אפשרות להוכיח כי "עשה ככל שניתן למילוי חובתו".

נושאי המשרה שעליהם חלה חובת הפיקוח הם אלה שלהם נתונות סמכויות פיקוח על העבודה היומיומית והשוטפת של התאגיד, דהיינו : המנהל הפעיל בתאגיד, שותף, למעט שותף מוגבל, או פקיד האחראי מטעם התאגיד על התחום שבו בוצעה העבירה.

מכיוון שמדובר בהפרת חובת פיקוח על קיום הוראות החוק, מדובר בעבירה משנית לעבירה המבוצעת בידי התאגיד, דבר שצריך לבוא לידי ביטוי בעונש נמוך יחסית לעונש הקבוע לצד העבירה העיקרית.

דוגמאות:

- סעיף 15 לחוק שמירת הניקיון, התשמ"ד-1984:

אחריות נושא משרה בתאגיד

15. (א) נושא משרה בתאגיד חייב לפקח ולעשות כל שניתן למניעת עבירות לפי סעיף 13 בידי התאגיד או בידי עובד מעובדיו; המפר הוראה זו, דינו - קנס כאמור בסעיף 61(א)(4) לחוק העונשין; לענין סעיף זה, "נושא משרה" - מנהל פעיל בתאגיד, שותף, למעט שותף מוגבל, או פקיד האחראי מטעם התאגיד על התחום שבו בוצעה העבירה.

(ב) נעברה עבירה לפי סעיף 13 בידי תאגיד או בידי עובד מעובדיו, חזקה היא כי נושא משרה בתאגיד הפר חובתו לפי סעיף קטן (א), אלא אם כן הוכיח כי עשה כל שניתן כדי למלא את חובתו."